

การศึกษาการถอดบทเรียนและ ความสำเร็จของการลด ความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
กันยายน 2567

การศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลด
ความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร

โดย

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บทคัดย่อ

การศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร โดยเปรียบเทียบจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรปีเพาะปลูก 2564/65 ในการวิเคราะห์ เพื่อพิจารณาเลือกจังหวัดที่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่น้อยที่สุด และนำมาถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร พร้อมทั้งใช้ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ เพื่อจัดทำแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร โดยรวบรวมความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร ผู้ที่เกี่ยวข้องในสาขาพืช สาขาปศุสัตว์ สาขาประมง และสาขาบริการทางการเกษตร จำนวน 20 รายการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งมีการจัดประชุมระดมความคิดเห็น (Focus Group) จากผู้เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดขอนแก่นมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับจังหวัดมหาสารคาม และร้อยเอ็ด ซึ่งเมื่อถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรของจังหวัดขอนแก่น พบว่าในมิติเศรษฐกิจ 1) เป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) 2) ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร 26,777 บาทต่อปี รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน 239,441 บาทต่อปี 3) มีสินค้าเกษตรที่หลากหลาย 4) มีแหล่งรับซื้อสินค้าเกษตรจำนวนมาก 5) มีอุทยานวิทยาศาสตร์ (Science Park) มหาวิทยาลัยขอนแก่น และศูนย์นวัตกรรมและการวิจัยมิตรผล (ศูนย์ขอนแก่น) ที่ร่วมขับเคลื่อนพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตร 6) เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้หลายแหล่ง 7) มีแหล่งน้ำต้นทุนขนาดใหญ่ 8) มีเกษตรกรบางกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ในมิติสังคม 1) มีเนื้อที่ของครัวเรือนเกษตรกรเฉลี่ย 17.12 ไร่/ครัวเรือน และมีแนวโน้มเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรลดลงเล็กน้อย 2) มีการรวมกลุ่มเกษตรกรจำนวนมาก 3) ได้รับการสนับสนุนโครงการด้านการเกษตรจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และจังหวัด รวมทั้งมีภาคเอกชนให้การสนับสนุน ในมิติสิ่งแวดล้อม 1) มีการดำเนินมาตรการหยุดเผา 2) มีสินค้าเกษตรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) 4,932 ราย และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 1,629 ราย 3) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตร แต่ภาครัฐมีการวางแผนการบริหารจัดการน้ำที่ดีในการรองรับภัยพิบัติ 4) พบการระบาดของโรค ศัตรูพืช และสัตว์ไม่มาก โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพร้อมให้คำแนะนำและช่วยเหลือเกษตรกร สำหรับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร จะแบ่งกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer หรือ YSF) 2) กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง และ 3) กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง โดยกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer หรือ YSF) ควรพัฒนา Young Smart Farmer (YSF) ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร ต่อยอดเทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม และพัฒนาสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้ กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน ควรสร้างทักษะการเป็นผู้ประกอบการ เชื่อมโยงตลาดสู่เกษตรกร ยกระดับรายได้ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐาน พัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อรองรับสินค้าเกษตร พัฒนากลุ่มเกษตรกรให้

(ค)

เข้มแข็ง ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม และพัฒนาสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้ และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน ควรปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกร ยกกระตักทักษะการผลิต เพื่อเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ส่งเสริมอาชีพเสริม สร้างรายได้ ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างวินัยทางการเงิน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) การลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรให้เห็นผลสำเร็จ ควรมีการร่วมดำเนินการขับเคลื่อนจากหลายหน่วยงาน เพื่อช่วยพัฒนาเกษตรกรในหลาย ๆ ด้าน 2) ภาครัฐควรส่งเสริมการจัดทำฐานข้อมูลเกษตรกร โดยแบ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรตามระดับรายได้ เพื่อให้ภาครัฐสามารถสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้น้อยที่สุดก่อนเป็นลำดับแรก 3) ภาครัฐควรเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาสังคมสูงวัย โดยเร่งส่งเสริมเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตร และเกษตรกรรุ่นใหม่ 4) สภาภูมิอากาศอากาศที่แปรปรวน ส่งผลโดยตรงต่อภาคเกษตร ภาครัฐจึงควรให้ความสำคัญในการลดภาวะโลกร้อน 5) การช่วยเหลือเกษตรกรของภาครัฐควรมีการพิจารณาความเหมาะสมและความต้องการของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ 6) ภาครัฐควรเสริมองค์ความรู้ พัฒนาแนวคิดให้เกษตรกรสามารถพึ่งพิงตนเองได้ ลดการพึ่งพิงจากภาครัฐ และ 7) ภาครัฐควรเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร เช่น ขยายพื้นที่ชลประทาน เพิ่มแหล่งน้ำในไร่นา จัดสรรไฟฟ้าเพื่อการเกษตร พัฒนาระบบโลจิสติกส์ ซึ่งเอื้อต่อการผลิตสินค้าเกษตร

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร, รายได้ครัวเรือนเกษตรกร, แนวทางพัฒนา

คำนำ

การศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร และนำมาถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร พร้อมทั้งวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) และจัดทำแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร เพื่อนำไปใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย และเป็นแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคในภาคการเกษตร

ผู้ศึกษาขอขอบคุณผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงาน ที่ให้คำปรึกษาและถ่ายทอดประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ และขอขอบคุณเกษตรกร เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ และภาคเอกชน ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการนี้ ผู้ศึกษาหวังว่าการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่สนใจต่อไป

ส่วนแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจการเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4

กันยายน 2567

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ข
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญภาพผนวก	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	3
1.5 วิธีการศึกษา	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี	5
2.1 การตรวจเอกสาร	5
2.2 แนวคิดและทฤษฎี	7
บทที่ 3 ข้อมูลทั่วไป	13
3.1 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร	13
3.2 ข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตร	17
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์	22
4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร	22
4.2 ถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร	23
4.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)	42
4.4 แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร	46
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	53
5.1 สรุป	53
5.2 ข้อเสนอแนะ	59
บรรณานุกรม	60
ภาคผนวก	63

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65	14
ตารางที่ 3.2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และลักษณะการถือครองที่ดิน ปี 2565	15
ตารางที่ 3.3 แสดงข้อมูลพื้นที่ชลประทาน ปี 2561 - 2565	16
ตารางที่ 3.4 แสดงข้อมูลทั่วไปของแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65	17
ตารางที่ 3.5 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ภาคเกษตร ปี 2564	18
ตารางที่ 3.6 รายได้ รายจ่าย ของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65	19
ตารางที่ 3.7 แสดงเส้นความยากจน (Poverty line) และสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) ของรายได้จำแนกตามภาค ปี 2564	20
ตารางที่ 3.8 แสดงเส้นความยากจน (Poverty line) จำแนกตามจังหวัด ปี 2564	20
ตารางที่ 3.9 สัดส่วนและจำนวนครัวเรือนยากจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามสถานภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน ปี 2564	21
ตารางที่ 4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรและภาพรวมทางเศรษฐกิจ ปีเพาะปลูก 2564/65	22
ตารางที่ 4.2 รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน และหนี้สินครัวเรือนเกษตรจังหวัดขอนแก่น ปีเพาะปลูก 2564/65	24
ตารางที่ 4.3 การถือครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดขอนแก่น ปีเพาะปลูก 2564/65	36
ตารางที่ 4.4 เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของจังหวัดขอนแก่น ปี 2556 - 2565	38
ตารางที่ 4.5 กลุ่มแปลงใหญ่ของโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น ปี 2567	39
ตารางที่ 4.6 การได้รับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรของเกษตรกร จังหวัดขอนแก่น ปี 2567	41

(ข)

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 แสดงการกระจายรายได้ด้วยวิธีเส้นโค้งลอเร็นซ์	12
ภาพที่ 4.1 แสดงระเบียงเศรษฐกิจจอนุภาคลุ่มน้ำโขง	23
ภาพที่ 4.2 แสดงสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี 2564 จังหวัดขอนแก่น	26
ภาพที่ 4.3 แสดงสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรปี 2566 จังหวัดขอนแก่น	26
ภาพที่ 4.4 แสดงแหล่งภูมิศาสตร์เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน	29
ภาพที่ 4.5 แสดงแหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น	33
ภาพที่ 4.6 แสดงแหล่งน้ำที่และพื้นที่ชลประทาน จังหวัดขอนแก่น	34

(ซ)

สารบัญภาพผนวก

	หน้า
ภาพผนวกที่ 1.1 แสดงการประชุมระดมความเห็น (Fogus Group) เรื่อง แนวทางการลด ความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร	65

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย กำลังเผชิญกับความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเกิดจากการเจริญเติบโต และการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ รวมถึงความแตกต่างด้านโครงสร้างพื้นฐาน การจัดสรรทรัพยากร และคุณภาพทุนมนุษย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศเพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ โดยได้ระบุแนวทางการพัฒนาในประเด็นดังกล่าวไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยกำหนดให้ภาคการเกษตรเป็นกลุ่มเป้าหมายของการปรับโครงสร้างควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงกลไกการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเกษตร เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

จากข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2564 สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยปรับตัวดีขึ้น โดยสัดส่วนคนจนที่พิจารณาจากเส้นความยากจนลดลงจากร้อยละ 6.83 ในปี 2563 เป็นร้อยละ 6.32 ในปี 2564 หรือมีคนจนจำนวน 4.4 ล้านคน ในปี 2564 ลดลงจาก 4.7 ล้านคน ในปี 2563 แต่สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประเทศไทยกลับปรับตัวเพิ่มขึ้น โดยในปี 2564 ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค หรือสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) อยู่ที่ 0.430 ปรับตัวเพิ่มขึ้นจาก 0.429 ในปี 2562 ความเหลื่อมล้ำถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญในสังคมไทย และยังส่งผลกระทบต่อปัญหาในมิติอื่น ๆ อย่างกว้างขวางรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สาธารณสุข ความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นการพัฒนาที่สำคัญของประเทศ แม้ว่าการพัฒนาในระยะที่ผ่านมา จะมีความก้าวหน้าในการลดสัดส่วนความยากจน แต่ในด้านความเหลื่อมล้ำยังไม่สามารถลดลงได้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ซึ่งความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยจะมีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นในช่วงหลังจากการเกิดวิกฤตต่าง ๆ โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างและครอบคลุมประชากรในทุกกลุ่มชั้นรายได้ โดยในปี 2564 ประเทศไทยได้เผชิญสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวม โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

สำหรับความเหลื่อมล้ำในมิติภาคเกษตรของไทย ความเหลื่อมล้ำทางรายได้กลุ่มอาชีพภาคเกษตรนั้น นับว่ามีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูงเป็นอันดับต้นๆ เมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการผลิต ภาคการค้าส่ง ค้าปลีก เป็นต้น ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจน ดังที่ระบุในเป้าประสงค์ให้เกษตรกรหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง และแผนปฏิบัติการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 – 2570) ประเด็นการพัฒนา สร้างความเสมอภาค และกระจายความเท่าเทียมทางสังคมเกษตร ซึ่งในมุมมองความยากจน ภาคเกษตรมีปัญหาความยากจน

สูงที่สุด จากข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2564 สัดส่วนแรงงานยากจนในภาคเกษตรสูงถึงร้อยละ 11.43 และเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีจำนวนคนจนทำงานอยู่เป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 65.76 สะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาในภาคเกษตรกรรมยังไม่ตรงจุด ซึ่งเกษตรกรไทยยังประสบปัญหาในหลายด้าน ทั้งด้านการผลิต และการตลาด เช่น การขาดแคลนที่ดินทำกิน การขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำไม่คุ้มค่าการลงทุน รวมทั้งองค์ขาดความรู้ในด้านต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งรูปแบบการพัฒนาประเทศที่มีการกระจุกตัวในบางพื้นที่นำไปสู่การจัดสรรและดึงดูดทรัพยากรสำหรับการพัฒนาประเทศที่กระจุกตัว ทำให้ความเจริญเกิดขึ้นในบางพื้นที่สูงกว่าพื้นที่อื่นอย่างชัดเจน

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4 ได้ตระหนักถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำในภาคเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศไทยเป็นอย่างมาก จึงทำการศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคการเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ในเขตพื้นที่ที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4 รับผิดชอบ เพื่อให้หน่วยงานในระดับพื้นที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนงาน หรือโครงการต่างๆ เพื่อแก้ไขความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคในภาคการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร โดยเปรียบเทียบกับจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

1.2.2 เพื่อถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรของจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่น้อยที่สุด

1.2.3 เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่น้อยที่สุด

1.2.4 เพื่อจัดทำแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 พื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

1.3.2 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องภาคเกษตรในพื้นที่ที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่น้อยที่สุด

1.3.3 ระยะเวลาข้อมูล ใช้ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65 (พฤษภาคม 2564 – เมษายน 2565) ในการศึกษา

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ หมายถึง การกระจายของรายได้หรือความแตกต่างของรายได้ระหว่างบุคคลหรือครัวเรือนในกลุ่มประชากร

1.4.2 ครัวเรือนเกษตร หมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่ง หรือหลายคนทำการเกษตรในช่วงปีเพาะปลูก 2564/65 (พฤษภาคม 2564 – เมษายน 2565)

1.4.3 รายได้เงินสดทางการเกษตร หมายถึง รายได้ที่คิดจากมูลค่าการขายผลผลิตทั้งปีรวมกับรายได้อื่น ๆ ทั้งนี้ไม่รวมเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ

1.4.4 รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินในการจัดซื้อวัสดุปัจจัยการผลิตและค่าจ้าง แรงงานที่ใช้ในกระบวนการผลิตทางการเกษตร ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

1.4.5 รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร หมายถึง รายได้เงินสดทางการเกษตร หักด้วยรายจ่ายเงินสดทางการเกษตร

1.5 วิธีการศึกษา

1.5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้มีการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ การศึกษาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้จากการถอดบทเรียนพื้นที่ที่มีความสำเร็จในการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.1) สัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร ผู้เกี่ยวข้องในสาขาพืช สาขาปศุสัตว์ สาขาประมง และสาขาบริการทางการเกษตร ของจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้อาเภอเกษตรน้อยที่สุด สาขาละ 5 ราย รวมทั้งสิ้น 20 ราย โดยใช้แบบสัมภาษณ์มีคำถามทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

1.2) สัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนของจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรดีที่สุดในจังหวัด รวมทั้งสิ้น 8 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น สำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดขอนแก่น สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หอการค้าจังหวัดขอนแก่น และสำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น

1.3) สัมมนาระดมความคิดเห็น (Focus Group) จากผู้เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร รวม 1 ครั้ง เพื่อได้แนวทางที่เหมาะสมในการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรปีเพาะปลูก 2564/65 เพื่อหาจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่

น้อยที่สุด และรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ งานวิจัยของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการค้นคว้าข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) แบ่งการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ด้วยสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค หรือสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient)

2) การแจกแจงรายละเอียดของข้อมูล การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละจังหวัด โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ด้วยการคำนวณหาผลรวม ค่าเฉลี่ย และคาร์้อยละ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลความเหลื่อมล้ำทางรายได้ รวมถึงการถอดบทเรียนพื้นที่ที่มีความสำเร็จในการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร สามารถใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย และเป็นแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคในภาคการเกษตร ซึ่งจะนำไปสู่ความเสมอภาคในการกระจายรายได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การตรวจเอกสาร

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำพบว่า การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ เป็นหนึ่งในมิติการวัดความเหลื่อมล้ำ ที่เป็นการวัดการกระจายรายได้ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นที่นิยมในการใช้วัดความเหลื่อมล้ำ โดยรายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2564 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) พบว่า ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ปรับตัวเพิ่มขึ้น โดยค่าสัมประสิทธิ์จีเนียนอยู่ที่ 0.430 ปรับตัวเพิ่มขึ้นจาก 0.429 ในปี 2562 กลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจฐานะดีที่สุด (decile 10) มีส่วนแบ่งรายได้เพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 33.17 ของรายได้รวมทั้งประเทศ ในปี 2562 เป็นร้อยละ 33.43 หรือคิดเป็นส่วนแบ่งรายได้ที่สูงกว่ากลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุด (decile 1) ถึง 16.4 เท่า เมื่อพิจารณาโครงสร้างแหล่งที่มาของรายได้ที่เป็นตัวเงินในแต่ละกลุ่มรายได้พบว่า โครงสร้างรายได้ของประชากรกลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานะดีที่สุด (decile 10) และกลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุด (decile 1) แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยครึ่งหนึ่งของรายได้ในกลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุด (decile 1) มาจากเงินโอน ซึ่งแบ่งเป็นเงินช่วยเหลือจากภาครัฐร้อยละ 30.0 และเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่นร้อยละ 21.0 ขณะที่รายได้จากการทำงานอยู่ที่ร้อยละ 48.5 ตรงข้ามกับกลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจฐานะดีที่สุด (decile 10) ที่มีรายได้หลักมาจากการทำงานอยู่ที่ร้อยละ 83.1 สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ในกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่พึ่งพิงรายได้จากเงินโอนในระดับสูง แตกต่างจากกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่มีรายได้หลักมาจากการทำงาน สำหรับความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร โดยการศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) พบว่า ในปีเพาะปลูก 2562/63 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรในภาพรวมทั้งประเทศลดลง เมื่อเทียบกับปีเพาะปลูก 2558/59 และเมื่อพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาคพบว่า ครัวเรือนเกษตรในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และภาคกลาง มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูง ขณะที่มียาได้อยู่ในระดับสูงเช่นกัน สำหรับครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้น้อยที่สุด แต่มีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม ส่วนภาคเหนือครัวเรือนเกษตรมียาได้ต่ำที่สุด และมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนมากที่สุด เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลักพบว่า ครัวเรือนเกษตรกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) เช่น ข้าวโพด ข้าวสาลี พืชตระกูลถั่ว มันสำปะหลัง สับปะรด และอ้อย มีความเหลื่อมล้ำสูงและมีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม ผลการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้พบว่า รายได้จากนอกภาคเกษตรมีความสำคัญกับครัวเรือนเกษตรมากขึ้น โดยเงินโอนและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ โดยปัจจัยที่ส่งกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ได้แก่ ขนาดของพื้นที่เกษตร การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร มูลค่าสินเชื่อก่อนการเกษตร และสัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตร ในส่วนของกรณีศึกษาในกลุ่มประเทศปานกลาง โดยผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ กรณีศึกษาในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลาง (โกสินทร์ เตชะนิยม และคณะ, 2564) ซึ่งใช้ตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำ

ด้านรายได้ Gini Coefficient หรือดัชนีสัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำ โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจาก 101 ประเทศ ที่มีรายได้ปานกลางในระหว่างปี 2000–2017 พบว่า ความเหลื่อมล้ำทั่วโลกที่วัดด้วยดัชนีค่าความเหลื่อมล้ำแบบจีนี ในทุก 5 ปี พบแนวโน้มการลดลงของความเหลื่อมล้ำของรายได้ที่มีระดับความเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป (0.390 ใน ปี 2000 เปลี่ยนเป็น 0.385 ในปี 2005 และ 0.380 ในปี 2010) อย่างไรก็ตาม เมื่อแยกกลุ่มประเทศตามภูมิภาคพบว่า กลุ่มประเทศในแถบแคริบเบียนและละตินอเมริกา มีระดับความเหลื่อมล้ำสูงมาก กล่าวคือในปี 2000 มีค่าดัชนีที่ 0.551 และในปี 2015 มีความเปลี่ยนแปลงแบบลดลงเหลือ 0.502 จากข้อมูลดังกล่าว แคริบเบียนและละตินอเมริกาถือเป็นภูมิภาคที่มีความน่ากังวลเรื่องโครงสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้มากที่สุด ปัจจัยที่มีผลต่อดัชนีความเหลื่อมล้ำพบว่า มีเพียงสองตัวแปรเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อสัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ สัดส่วนการว่างงานจากประชากรวัยแรงงาน และรายได้มวลรวมประชาชาติตามการคำนวณค่าเงินสากล

ในด้านสภาพปัญหาที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำของไทย จากการศึกษาการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย (ชฎานันท์ ดิยะตระกูลชัย, 2565) ผลศึกษาพบว่า หนี้สินสะสมรายปีของเกษตรกรชาวนา มีหนี้สินต่อครัวเรือนสูงถึงเกือบ 200,000 บาท ซึ่งในจำนวนนี้กว่าร้อยละ 55 เป็นหนี้เกี่ยวข้องกับการลงทุนด้านการเกษตร โดยมีสาเหตุหลัก 8 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาของการตลาดข้าว ทั้งอุปสงค์และอุปทาน ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ปัญหาระบบชลประทานและสภาพดินเสื่อม งานวิจัยพันธุ์ข้าวและการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวไม่เพียงพอ ขาดการส่งเสริมทักษะและศักยภาพของชาวนาอย่างจริงจัง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำงานไม่มีประสิทธิภาพ สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อรายได้ชาวนาไทย ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว และสภาพทางกฎหมายข้อบังคับ โดยมีแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ได้แก่ 1) การปฏิรูประบบราชการ โดยใช้เทคโนโลยีการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน รวมถึงการมุ่งส่งเสริมให้ทำนาแบบผสมผสานและทำนาแปลงใหญ่อย่างจริงจัง และพัฒนาทักษะของชาวนา 2) การจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติที่จะบูรณาการข้อมูลเกี่ยวกับข้าวจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งระบบ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรื่องข้าวและแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาแบบพุ่งเป้า 3) ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก 4) การปรับปรุงกฎหมายพระราชบัญญัติข้าวและกองทุนชาวนา และ 5) ปฏิรูปโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การปรับโครงสร้างกรมการข้าวให้มีอำนาจการบริหารแบบเสร็จสรรพ นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษา ผลกระทบของหนี้ครัวเรือนต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย (สุวคนธ์ ช้ายขวา, 2562) ที่พบว่า ในช่วงที่ผ่านมาระดับหนี้ครัวเรือนของแต่ละภาคในประเทศไทยได้ขยายตัวในปริมาณที่สูงขึ้น การเพิ่มขึ้นของหนี้สินครัวเรือนเพื่อการอุปโภคและบริโภคครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มรายได้น้อยนั้น ทำให้หลายภาคส่วนกังวลต่อการขยายตัวที่เร็วเกินไป และอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจต่อไปในอนาคตได้ ส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการพัฒนาของประเทศไทย อีกทั้งยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของภาคครัวเรือนซึ่งอาจมีผลต่อการกระจายรายได้ นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ซึ่งตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ผกผันกับ

ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ได้แก่ หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาคต่อหัว และจำนวนปี การศึกษาเฉลี่ย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์แปรผันตามกับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ได้แก่ อัตราการว่างงาน และสัดส่วนของประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่ออาชีพอุตสาหกรรม นอกจากนี้ปัจจัยดังกล่าวที่ส่งผล ต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่สำคัญที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยเช่นกัน ดังผลการศึกษาคความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย แนวโน้ม นโยบายและแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย (สมชัย จิตสุชน, 2558) ที่พบว่า นโยบายที่มีผลความเหลื่อมล้ำได้มากที่สุด คือ การใช้จ่ายรัฐด้านสวัสดิการและด้านสังคม และ นโยบายภาษี ซึ่งรัฐบาลไทยทุกยุคสมัยที่ผ่านมายังไม่ได้ใช้นโยบายทั้งสองด้านนี้ในการลดความเหลื่อมล้ำมาก เท่าที่ควร โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งระบบภาษีไทยยังมีช่องว่างให้คนรวยเสียภาษีน้อย กว่าความสามารถ สำหรับแนวทางการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยนั้น จากผลการศึกษาเรื่อง ชุมชนกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชาวตำบลหนองสาหร่าย (ธัชชนันท์ อิศรเดช และวสันต์ ลิ้มรัตน์ภัทรกุล, 2563) พบว่า ชาวตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัด กาญจนบุรี เป็นตัวอย่างของชุมชนที่พยายามปรับเปลี่ยนตัวเองท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงของโลก ของประเทศ และของชุมชนเอง โดยการพยายามแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำที่เข้ามารุมเร้า ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ของการเข้าไม่ถึงแหล่งทุน ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิ เช่น การรักษาพยาบาล การแสดงออกทาง การเมืองที่ส่งผลให้เกิดความแตกแยกทางความคิด การใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิด การเปลี่ยนแปลง สร้างระบบการเข้าถึงแหล่งทุนทางการเงินโดยก่อตั้งเป็นธนาคารความดี สถาบันการเงิน ชุมชนที่ใช้ระบบการค้าประกัน โดยใช้ความดีหรือศีลเป็นตัวค้าประกัน การจัดการสวัสดิการชุมชน จนสามารถ สร้างชุมชนที่มีระบบการจัดการตนเอง รวมถึงสามารถวางแผนบริหารจัดการ เพื่อให้คนรุ่นใหม่ในอนาคต สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จากการศึกษาทำให้สามารถสังเคราะห์รูปแบบการจัดการตนเองเพื่อแก้ไขปัญหา ความเหลื่อมล้ำของชุมชนท้องถิ่นได้เป็น 5G Model (หนองสาหร่ายโมเดล) ประกอบด้วย G1 = Good Leader คือ การมีผู้นำที่ดี G2 = Good Team การมีทีมงานที่ดี G3 = Good Planning การมีแผนที่ดี G4 = Good Participation การมีส่วนร่วมที่ดีมีประสิทธิภาพ และ G5 = Good Quality of life การมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี

2.2 แนวคิดและทฤษฎี

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ

ความเหลื่อมล้ำมักจะเกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่มีโอกาสกับผู้ที่ขาดโอกาส แนวคิดเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ และความไม่เท่าเทียมกันมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง ดังนี้

ลูควิก วอน มิเชส นักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมคลาสสิกผู้ทรงอิทธิพล เสนอในปี ค.ศ. 1949 ว่า นักเสรีนิยมที่รณรงค์ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายนั้น ตระหนักดีว่ามนุษย์เกิดมาไม่เท่าเทียมกัน และความไม่เท่าเทียมกันนี้เองที่เป็นบ่อเกิดของการร่วมมือกันทางสังคมและอารยธรรม ความเท่าเทียมกันภายใต้ กฎหมายถูกออกแบบมาเป็นเครื่องมือที่จะรับประกันว่ามนุษย์ชาติทั้งมวลจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากความไม่

เท่าเทียมซึ่งความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายนั้นดี เพราะมันตอบสนองความต้องการของทุกคนได้ดีที่สุด ปล่อยให้พลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งตัดสินใจเองว่าใครควรดำรงตำแหน่งทางการเมือง และปล่อยให้ผู้บริโภครตัดสินใจเองว่าใครควรมีอำนาจกำหนดกิจกรรมการผลิต (Ludwig Von Mises, 1949 อ้างถึงในกูริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา, 2561)

อมาตยา เซน นักเศรษฐศาสตร์สวัสดิการเจ้าของรางวัลโนเบลเศรษฐศาสตร์ปี 1998 คือผู้พัฒนาแนวคิดที่ตั้งอยู่บนสมรรถภาพของมนุษย์ (Capabilities) ซึ่งบางคนก็เรียกแนวคิดนี้ว่า วิธีการพัฒนา มนุษย์ (Human Development Approach) แนวคิดนี้มองว่า ทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความยากจนเป็น “การลดทอนสมรรถภาพ” ของมนุษย์ และมองว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้เป็นเพียง “เครื่องมือ” ที่นำไปสู่เป้าหมาย ไม่ใช่ “เป้าหมาย” ในตัวมันเอง แนวคิดนี้แตกต่างจากแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่มองว่า “ความเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) คือ การบรรลุเป้าหมายสูงสุด (Maximum Utility)” และเป้าหมายสูงสุดนี้จะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีรายได้และความมั่นคงมั่งคั่งในชีวิตสูงสุด ซึ่งสิ่งที่อมาตยา เซน ได้ให้พรศนะไว้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาบนสมรรถภาพของมนุษย์ก็คือ อิสรภาพ นั่นเอง ได้แก่ การมีอิสรภาพทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม เป็นต้น (Amartya Sen, 1998 อ้างถึงในกูริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา, 2561)

George Thomas Kurian มีแนวคิดว่า ความเสมอภาค (Equality) เป็นมโนทัศน์พื้นฐานที่สุดเรื่องหนึ่งไม่ว่าจะกล่าวในมิติทางการเมืองหรือในทางเศรษฐกิจ คนทั่วไปมักสับสนคำว่า “เสมอภาค” กับ “เหมือนกัน” (sameness) กล่าวคือ คิดว่าการรับรองความเสมอภาคของมนุษย์เท่ากับการทำให้มนุษย์ทุกคนเท่ากัน จนมักโต้แย้งว่าความเสมอภาคไม่มีทางเป็นไปได้ จึงควรทำความเข้าใจเบื้องต้นว่า หลักการของความเสมอภาคไม่ได้และไม่เคยเรียกร้องให้มนุษย์ทุกคนต้องเหมือนกันหมด เพราะมนุษย์ย่อมแตกต่างกันเป็นธรรมชาติ ทั้งโดยชาติพันธุ์ รูปร่าง ผิวพรรณ เพศสภาพ บุคลิก ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และอื่น ๆ แต่ความต่างต่างนั้น ไม่ได้เป็นเหตุผลทำให้มนุษย์ต้องไม่เสมอภาคกัน เพราะความเสมอภาค (Equality) ตรงข้ามกับความไม่เสมอภาค (Inequality) ไม่ได้ตรงข้ามกับคำว่าความแตกต่าง (Difference) อย่างที่หลายคนเข้าใจ นั่นหมายความว่า มนุษย์เราแตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่ก็สามารถและควรเท่าเทียมกันได้ (Different but Equal) ดังนั้น เมื่อกล่าวว่าคนเสมอภาคกัน จึงไม่ได้หมายความว่าคนจะเหมือนกันทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นชาติ ตระกูล หน้าตา ความสามารถ สติปัญญา แต่การที่บอกว่าเสมอภาคกันมีความหมายว่า มนุษย์เท่าเทียมกันทั้งในความเป็นมนุษย์ และตามกฎหมายของรัฐ (Kurian George Thomas, 2011 อ้างถึงในณัฐดนัย แก้วโพนงาม, 2561)

ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยสามารถอธิบายได้ 7 ประเด็นดังนี้ (กูริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา, 2561)

1) ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ เป็นความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนที่สุดในบรรดาความเหลื่อมล้ำทั้งหมด จากรายงานของ The Credit Suisse Global Wealth Report 2018 ระบุคนไทยเพียง 1 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นถือครองความมั่งคั่ง หรือมีทรัพย์สินรวม ร้อยละ 66.9 ของทรัพย์สินรวมทั้งประเทศ เท่ากับว่าคนไทยถึง

ร้อยละ 95 ถือครองทรัพย์สินเพียงร้อยละ 33.1 ของทรัพย์สินรวมทั้งประเทศ เป็นตัวเลขที่สะท้อนว่า ไทยเป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสูง

2) ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความแตกต่างทางสถานภาพทางสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ชนชั้น วรณะ หรือกลุ่มอายุ ซึ่งมีแหล่งที่มาจากการเลือกปฏิบัติอย่างเป็นระบบในสถาบันทางสังคม เช่น การศึกษา สุขภาพ ความยุติธรรม และการปกป้องทางสังคม ความแตกต่างทางบทบาท หน้าที่ การตัดสินใจ สิทธิ และปัจจัยที่กำหนดความแตกต่างเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อระดับและคุณภาพการเข้าถึงบริการและการดูแลคนแต่ละกลุ่ม รวมไปถึงโอกาสในชีวิตและความสามารถที่จะดำเนินชีวิตไปตามเป้าหมายที่มุ่งหวังไว้

3) ความเหลื่อมล้ำด้านวัฒนธรรม ความแตกต่างทางด้านสถานภาพระหว่างกลุ่มอัตลักษณ์ (ตามการมองตัวเอง การกำหนดโดยสังคม หรือทั้งสองประการ) ความเหลื่อมล้ำด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย การกีดกันบนความแตกต่างทางเพศชาติพันธุ์ ศาสนา ความพิการ และอัตลักษณ์อื่น ๆ ของกลุ่ม โดยมีรากทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เป็นปัจจัยสนับสนุน สังคมเกิดการปฏิบัติและถ่ายทอดวัฒนธรรม บางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ หรือความไม่เสมอภาค เช่น ระบบการรับน้อง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการถ่ายทอดอำนาจจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมทางด้านความคิดดูถูกดูแคลนคนชนบท หรือคนจนผู้มีฐานะด้อยกว่า เป็นต้น

4) ความเหลื่อมล้ำด้านการเมือง ศักยภาพที่แตกต่างกันของบุคคลหรือกลุ่มที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และการได้รับประโยชน์จากการตัดสินใจนั้น ความเหลื่อมล้ำด้านการเมืองปรากฏแม้ในระบบการเมืองที่มีความเท่าเทียมทางด้านกระบวนการในการเข้าถึงการตัดสินใจ นอกจากนี้ความเหลื่อมล้ำด้านการเมืองยังหมายถึงโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงการดำเนินการทางการเมืองภายใต้ทัศนคติที่ว่า มีเสียงของคนบางคนหรือบางกลุ่มที่ดังกว่าเสียงอื่นในการถกเถียงแลกเปลี่ยนทางการเมือง ขณะที่เสียงบางเสียงก็ไม่ได้รับการได้ยินเลย สิ่งที่ทำให้การเมืองเกี่ยวข้องกับเรื่องความเหลื่อมล้ำที่เห็นได้ชัดเจน คือ คนที่มั่งคั่งมักจะยึดอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง ยิ่งในสังคมที่ความมั่งคั่งกระจุกตัวแล้ว อำนาจทางการเมืองก็กระจุกตัวตามไปด้วย ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจึงมีทั้งความเหลื่อมล้ำทางการเมืองและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ มิติทางการเมืองจึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ หรือทำให้ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่ต่อไป

5) ความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมความแตกต่างในหลาย ๆ มิติของคุณภาพสิ่งแวดล้อม ระดับของการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ โอกาสในการได้รับประโยชน์จากการใช้ทรัพยากร และการเผชิญกับมลภาวะ รวมทั้งความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติและอันตรายทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังหมายถึงศักยภาพในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน และศักยภาพในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม

6) ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ ความแตกต่างของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และความแตกต่างทางรายได้ระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางและชายขอบ เขตเมืองและชนบท และระหว่างภูมิภาคที่มีทรัพยากรมั่งคั่ง และขาดแคลนทรัพยากร ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ยังหมายรวมถึง การเข้าถึงบริการและความรู้ที่ไม่เท่าเทียมกัน การกีดกัน และความเหลื่อมล้ำในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองของคนในแต่ละพื้นที่

7) ความเหลื่อมล้ำทางความรู้ ประกอบด้วยปัจจัยอันแตกต่างหลากหลายที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงความรู้ประเภทต่าง ๆ และผลที่ตามมาจากการเข้าถึงนั้น นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำทางความรู้ยัง ครอบคลุมคำถามที่ว่าความรู้ของใครที่ได้รับการยอมรับ และความรู้ประเภทไหนที่มีความสำคัญมากที่สุด ความเหลื่อมล้ำทางความรู้ส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการตัดสินใจ การเข้าถึงบริการ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้มักพบความเชื่อมโยงระหว่างความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่กับความเหลื่อมล้ำทางความรู้ โดยพื้นที่ชายขอบซึ่ง ขาดศักยภาพในการเข้าถึงความรู้จะไม่ค่อยเป็นที่รู้จักมากนัก

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้

การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่ม และข้ามช่วงเวลา ดัชนีวัดความเหลื่อมล้ำที่ดีควรมีลักษณะตามเกณฑ์ 6 ข้อ ดังนี้ (สำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร, 2566)

1) ความเป็นอิสระต่อขนาดประชากร (Population size independence) ค่าที่ได้จากดัชนี จะไม่เปลี่ยนแปลงตามขนาดของประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะช่วยให้สามารถเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มี ขนาดตัวอย่างแตกต่างกันได้

2) ความเป็นอิสระต่อค่าเฉลี่ย (Mean independence) เป็นการให้ความสำคัญกับรายได้โดย เปรียบเทียบเท่านั้น ไม่ใช่ระดับรายได้ หากรายได้ของทุกคนในกลุ่มเพิ่มขึ้นในสัดส่วนคงที่เท่ากันแล้ว ค่าที่ได้ จากดัชนีจะไม่เปลี่ยนแปลง

3) ความสมมาตร (Symmetry) หมายถึง ความเหลื่อมล้ำจะไม่เปลี่ยนแปลงหากครัวเรือน หรือบุคคลมีการสลับรายได้

4) การโอน (Pigou-Dalton transfer sensitivity) ความเหลื่อมล้ำจะลดลงเมื่อมีการโอน รายได้ หรือทรัพย์สินจากผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสูงไปสู่ผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า

5) การแยกองค์ประกอบ (Decomposability) เป็นความสามารถในการแยกองค์ประกอบ ความเหลื่อมล้ำจากประชากร เพื่อแสดงให้เห็นได้ว่าความเหลื่อมล้ำมาจากองค์ประกอบใดบ้าง เช่น แหล่ง รายได้ และพื้นที่ของประชากร

6) การทดสอบทางสถิติ (Statistical testability) ดัชนีที่ดีควรสามารถทดสอบนัยสำคัญทาง สถิติในการเปลี่ยนแปลงข้ามช่วงเวลาได้ และสร้างช่วงความเชื่อมั่นได้

ดัชนีที่ใช้ในการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ สามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม (สุคนธ์ ชัยชวา, 2562) คือ ดัชนีที่ใช้วัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้แบบ Normative Measure และกลุ่มที่ใช้วัด ความเหลื่อมล้ำแบบ Positive Measure ดังนี้ 1) Normative Measure เป็นดัชนีในการวัดความเหลื่อมล้ำ ทางรายได้ หรือความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ โดยอาศัยพื้นฐานของแนวความคิดเกี่ยวกับฟังก์ชันสวัสดิการ สังคม ซึ่งแบ่งออก 3 แบบ คือ ดัชนีดาลตัน (Dalton) ดัชนีแอตคินสัน (Atkinson) และดัชนีเซน (Sen) ดัชนีใน การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้แบบ Normative Measure เป็นดัชนีในการวัดแนวคิดในการใช้ฟังก์ชัน

สวัสดิการสังคม แต่มีจุดอ่อนคือ เป็นดัชนีที่ขึ้นอยู่กับฟังก์ชันอรรถประโยชน์ (Utility Function) ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาของหน่วยในการวัดและเปรียบเทียบ นอกจากนี้ ผู้ที่จะนำดัชนีมาใช้ในกลุ่มนี้มาใช้วัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในสังคมจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และสวัสดิการทางสังคมอย่างดี ดัชนีกลุ่มนี้จึงไม่เป็นที่นิยมมาใช้วัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในทางปฏิบัติ และ 2) Positive Measure เป็นดัชนีหรือวิธีการวัดการกระจายของข้อมูลในทางสถิติ ได้แก่ การวัดค่าพิสัย (Range) การวัดความเบ้ หรือความลาดเอียง (Skewness) การวัดความเบ้ หรือความโด่ง (Kurtosis) การวัดสัมประสิทธิ์ความแปรผัน (Coefficient of Variation) ดัชนีจีนิ (Gini Index) ดัชนี Kakwani (Kakwani Index) ดัชนี Entropy ของ Theil (Theil Entropy Index) และดัชนี Shorrocks (Shorrocks Class Of Indices) เนื่องจากกลุ่มดัชนีการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้แบบ Positive Measure เป็นกลุ่มดัชนีที่สามารถนำมาใช้ได้จริงมากกว่า โดยเฉพาะดัชนีจีนิ (Gini Index) เป็นดัชนีที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้

การวัดการกระจายรายได้ด้วยค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) เกี่ยวข้องกับแนวคิดของเส้นโค้งลอเรนซ์ ซึ่งเป็นการอธิบายการวัดการกระจายรายได้โดยเส้นโค้งที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายรายได้ที่มีอยู่จริงกับเส้น 45 องศา หรือเส้นความเท่ากันสมบูรณ์ (Egalitarian Line) ซึ่งเป็นเส้นแสดงรายได้ในอุดมคติที่ว่า หากการกระจายรายได้ทับอยู่ที่เส้นความเท่ากันสมบูรณ์พอดี แสดงว่ารายได้ของประชากรมีการกระจายอย่างเท่าเทียมกัน

ในการวัดการกระจายรายได้โดยกำหนดให้พื้นที่ระหว่างเส้นความเท่ากันสมบูรณ์กับเส้นโค้งลอเรนซ์เป็น A และพื้นที่ใต้เส้นโค้งลอเรนซ์เป็น B ค่าสัมประสิทธิ์จีนิจะเท่ากับ $A/(A+B)$ ดังนั้น ถ้าพื้นที่ระหว่างเส้นความเท่ากันสมบูรณ์กับเส้นโค้งลอเรนซ์มีมาก ค่าสัมประสิทธิ์จีนิก็จะมีค่ามากด้วยเช่นกัน ซึ่งถ้าค่าสัมประสิทธิ์จีนิมีค่ามาก แสดงว่าการกระจายรายได้มีความไม่เท่าเทียมกันมาก ในทางกลับกันถ้าค่าสัมประสิทธิ์จีนิมีค่าน้อย การกระจายรายได้ก็จะมีค่าเท่าเทียมกันสูง ค่าสัมประสิทธิ์จีนิมีค่าอยู่ระหว่าง 0 - 1

Gini = 0 แสดงว่าการกระจายรายได้เท่ากันอย่างสมบูรณ์

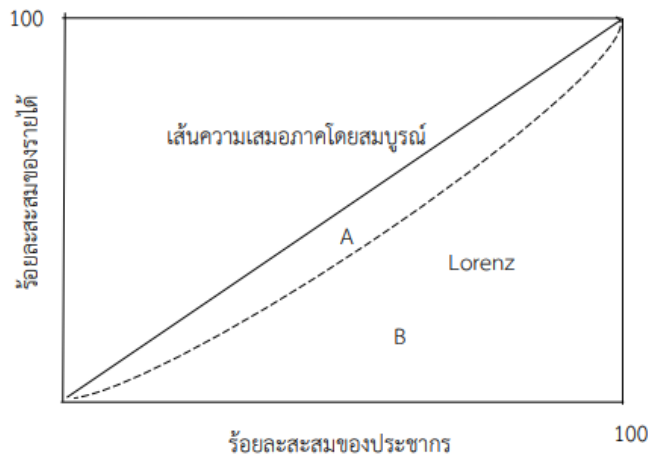
Gini = 1 แสดงว่าการกระจายรายได้มีความไม่เท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์

Gini มีค่าต่ำใกล้ 0 แสดงว่าการกระจายรายได้มีความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น แต่ถ้า Gini มีค่าใกล้ 1 แสดงว่าการกระจายรายได้มีความไม่เท่าเทียมกันมาก

การคำนวณค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (G) สามารถแสดงสูตรได้ดังนี้ (Haughton and Khandker, 2009)

$$G = 1 - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (y_i + y_{i-1})$$

โดยที่ y_i คือรายได้บุคคลที่ i และ N คือจำนวนประชากร หรือจำนวนตัวอย่าง

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2566)

ภาพที่ 2.1 แสดงการกระจายรายได้ด้วยวิธีเส้นโค้งลอเรนซ์

2.2.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์หรือวิเคราะห์สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอกขององค์กร เพื่อกำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ขององค์กร

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมแบ่งเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ดังนี้

1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เป็นการวิเคราะห์ถึงสิ่งที่ยังสามารถควบคุมได้ แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

(1) จุดแข็ง (Strengths) คือ ความสามารถขององค์กรที่เป็นบวกและมีความโดดเด่น ซึ่งองค์กรสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้ หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในองค์กรที่ทำได้ดีกว่าคู่แข่ง

(2) จุดอ่อน (Weaknesses) คือ ความสามารถในการดำเนินงานที่เป็นลบและก่อให้เกิดปัญหาภายในองค์กร และไม่สามารถนำมาใช้ในการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในองค์กรที่ทำได้ไม่ดี หรือทำได้ด้อยกว่าคู่แข่ง

2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เป็นการวิเคราะห์ถึงสิ่งที่ยังไม่สามารถควบคุมได้ แต่มีอิทธิพลหรือส่งผลกระทบต่อองค์กร แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

(1) โอกาส (Opportunities) คือ ปัจจัยหรือสภาพภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กร

(2) อุปสรรค (Threats) คือ ปัจจัยหรือสภาพภายนอกที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กรในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หรือเป็นปัญหากับองค์กร

บทที่ 3 ข้อมูลทั่วไป

การศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคการเกษตร ทำการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัด ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ทราบถึงลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร และข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรได้ดังนี้

3.1 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร

3.1.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร

จังหวัดขอนแก่น มีขนาดครัวเรือนเกษตรกรเฉลี่ย 4.08 คน/ครัวเรือน ขนาดแรงงานเฉลี่ย 2.65 คน/ครัวเรือน เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 48.05 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.95 อยู่ในช่วงอายุ $\leq 4 - 14$ ปี คิดเป็นร้อยละ 18.21 ช่วงอายุ 15 - 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.83 ช่วงอายุ 50 - 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.14 อายุมากกว่า 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 16.82 ระดับการศึกษาของประชากรภาคเกษตร อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 49.77 มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 12.60 มัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 12.88 อนุปริญญา/อาชีวศึกษา คิดเป็นร้อยละ 5.87 ปริญญาตรีหรือสูงกว่า คิดเป็นร้อยละ 5.60 และอื่น ๆ (ไม่รู้หนังสือ อ่าน/เขียนไม่ได้ อ่านออกเขียนได้ เด็กเล็กที่ยังไม่เข้าเรียน/ยังไม่จบชั้นประถมศึกษา) คิดเป็นร้อยละ 13.28

จังหวัดมหาสารคาม มีขนาดครัวเรือนเกษตรกรเฉลี่ย 3.59 คน/ครัวเรือน ขนาดแรงงานเฉลี่ย 2.29 คน/ครัวเรือน เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 53.76 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 46.24 อยู่ในช่วงอายุ $\leq 4 - 14$ ปี คิดเป็นร้อยละ 15.00 ช่วงอายุ 15 - 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.85 ช่วงอายุ 50 - 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.03 อายุมากกว่า 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.12 ระดับการศึกษาของประชากรภาคเกษตร อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 57.65 มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 11.86 มัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 16.09 อนุปริญญา/อาชีวศึกษา คิดเป็นร้อยละ 1.15 ปริญญาตรีหรือสูงกว่า คิดเป็นร้อยละ 2.91 และอื่น ๆ (ไม่รู้หนังสือ อ่าน/เขียนไม่ได้ อ่านออกเขียนได้ เด็กเล็กที่ยังไม่เข้าเรียน/ยังไม่จบชั้นประถมศึกษา) คิดเป็นร้อยละ 10.34

จังหวัดร้อยเอ็ด มีขนาดครัวเรือนเกษตรกรเฉลี่ย 3.73 คน/ครัวเรือน ขนาดแรงงานเฉลี่ย 2.37 คน/ครัวเรือน เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 51.91 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 48.09 อยู่ในช่วงอายุ $\leq 4 - 14$ ปี คิดเป็นร้อยละ 17.54 ช่วงอายุ 15 - 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.25 ช่วงอายุ 50 - 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.36 อายุมากกว่า 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.85 ระดับการศึกษาของประชากรภาคเกษตร อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 51.28 มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 10.82 มัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 12.31 อนุปริญญา/อาชีวศึกษา คิดเป็นร้อยละ 5.95 ปริญญาตรีหรือสูงกว่า คิดเป็นร้อยละ 4.95 และอื่น ๆ (ไม่รู้หนังสือ อ่าน/เขียนไม่ได้ อ่านออกเขียนได้ เด็กเล็กที่ยังไม่เข้าเรียน/ยังไม่จบชั้นประถมศึกษา) คิดเป็นร้อยละ 14.69

รายละเอียดดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

รายการ	ขอนแก่น	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด
1. ขนาดของครัวเรือนเกษตร (คน/ครัวเรือน)	4.63	3.56	4.06
2. ขนาดของแรงงาน (คน/ครัวเรือน)	3.30	2.66	2.44
3. ประชากรภาคเกษตร			
จำแนกตามเพศ (ร้อยละ)			
- เพศชาย	48.05	53.76	51.91
- เพศหญิง	51.95	46.24	48.09
4. ประชากรภาคเกษตร			
จำแนกตามอายุ (ร้อยละ)			
- ≤4 - 14 ปี	18.21	15.00	17.54
- 15 - 49 ปี	37.83	38.85	36.25
- 50 - 64 ปี	27.14	25.03	27.36
- มากกว่า 64 ปี	16.82	21.12	18.85
5. ประชากรภาคเกษตร			
จำแนกตามระดับการศึกษา (ร้อยละ)			
- ประถมศึกษา	49.77	57.65	51.28
- มัธยมศึกษาตอนต้น	12.60	11.86	10.82
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	12.88	16.09	12.31
- อนุปริญญา อาชีวศึกษา	5.87	1.15	5.95
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	5.60	2.91	4.95
- อื่น ๆ (ไม่รู้หนังสือ อ่าน/เขียนไม่ได้ อ่านออกเขียนได้	13.28	10.34	14.69
เด็กเล็กที่ยังไม่เข้าเรียน/ยังไม่จบชั้นประถมศึกษา)			

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

3.1.2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะการถือครองที่ดิน

จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรทั้งหมด 3,874,033 ไร่ โดยแยกเป็นพื้นที่นา จำนวน 2,406,688 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 62.12) พืชไร่ จำนวน 937,345 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 24.20) ไม้ผล/ไม้ยืนต้น จำนวน 121,304 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 3.13) สวนผัก/ไม้ดอก/ไม้ประดับ จำนวน 10,251 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 0.26) และเนื้อที่อื่น ๆ จำนวน 398,445 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 10.29) ลักษณะการถือครองที่ดิน เป็นที่ตนเอง

จำนวน 2,913,374 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 75.20) ที่เช่า จำนวน 166,543 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 4.30) และได้ทำพิธี จำนวน 794,116 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 20.50)

จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรทั้งหมด 2,788,970 ไร่ โดยแยกเป็นพื้นที่นา จำนวน 2,154,449 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 77.25) พืชไร่ จำนวน 314,920 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 11.29) ไม้ผล/ไม้ยืนต้น จำนวน 33,084 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 1.19) สวนผัก/ไม้ดอก/ไม้ประดับ จำนวน 3,021 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 0.11) และเนื้อที่อื่น ๆ จำนวน 283,496 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 10.16) ลักษณะการถือครองที่ดิน เป็นที่ตนเอง จำนวน 2,307,049 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 82.72) ที่เช่า จำนวน 178,450 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 6.40) และได้ทำพิธี จำนวน 303,471 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 10.88)

จังหวัดร้อยเอ็ด มีเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรทั้งหมด 3,719,571 ไร่ โดยแยกเป็นพื้นที่นา จำนวน 3,083,977 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 82.91) พืชไร่ จำนวน 234,044 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 6.29) ไม้ผล/ไม้ยืนต้น จำนวน 127,878 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 3.44) สวนผัก/ไม้ดอก/ไม้ประดับ จำนวน 2,822 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 0.08) และเนื้อที่อื่น ๆ จำนวน 270,850 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 7.28) ลักษณะการถือครองที่ดิน เป็นที่ตนเอง จำนวน 2,666,487 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 71.69) ที่เช่า จำนวน 342,375 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 9.20) และได้ทำพิธี จำนวน 710,709 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 19.11) รายละเอียดดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และลักษณะการถือครองที่ดิน ปี 2565

หน่วย : ไร่

จังหวัด	เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร	ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน					ลักษณะการถือครองที่ดิน		
		นาข้าว	พืชไร่	ไม้ผล/ ไม้ยืนต้น	สวนผัก/ ไม้ดอก/ ไม้ประดับ	อื่น ๆ	ตนเอง	เช่า	ได้ทำพิธี
ขอนแก่น	3,874,033 (100.00)	2,406,688 (62.12)	937,345 (24.20)	121,304 (3.13)	10,251 (0.26)	398,445 (10.29)	2,913,374 (75.20)	166,543 (4.30)	794,116 (20.50)
มหาสารคาม	2,788,970 (100.00)	2,154,449 (77.25)	314,920 (11.29)	33,084 (1.19)	3,021 (0.11)	283,496 (10.16)	2,307,049 (82.72)	178,450 (6.40)	303,471 (10.88)
ร้อยเอ็ด	3,719,571 (100.00)	3,083,977 (82.91)	234,044 (6.29)	127,878 (3.44)	2,822 (0.08)	270,850 (7.28)	2,666,487 (71.69)	342,375 (9.20)	710,709 (19.11)

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2567)

3.1.3 เนื้อที่ชลประทาน

ในปี 2565 จังหวัดขอนแก่นมีพื้นที่ชลประทานทั้งหมด 786,899 ไร่ จังหวัดมหาสารคาม 448,731 ไร่ และจังหวัดร้อยเอ็ด 644,040 ไร่ ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 แสดงข้อมูลพื้นที่ชลประทาน ปี 2561 – 2565

จังหวัด	2561	2562	2563	2564	2565
ขอนแก่น	666,485	803,445	779,495	784,024	786,899
มหาสารคาม	458,611	452,381	447,231	448,731	448,731
ร้อยเอ็ด	616,350	644,610	633,670	633,671	644,040

หน่วย : ไร่

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2567)

3.1.4 ข้อมูลทั่วไปของแรงงานเกษตร

จังหวัดขอนแก่น มีประชากรวัยแรงงานภาคเกษตร เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 50.23 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 49.77 อยู่ในช่วงอายุ 15 - 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 58.22 ช่วงอายุ 50 - 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.78 เป็นเกษตรกรกรเต็มเวลาในฟาร์มของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 59.92 รับจ้างในการเกษตรนอกฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 0.09 รับจ้างนอการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 4.84 ทำงานมีเงินเดือนประจำ คิดเป็นร้อยละ 16.42 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว/กิจการในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.22 อยู่ในวัยเรียน คิดเป็นร้อยละ 10.35 และอื่น ๆ (ว่างงาน แม่บ้าน คนชรา คนพิการ คนที่ทำงานไม่ได้) คิดเป็นร้อยละ 4.16

จังหวัดมหาสารคาม มีประชากรวัยแรงงานภาคเกษตร เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 56.28 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 43.72 อยู่ในช่วงอายุ 15 - 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 60.80 ช่วงอายุ 50 - 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.20 เป็นเกษตรกรกรเต็มเวลาในฟาร์มของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 61.29 รับจ้างในการเกษตรนอกฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 1.80 รับจ้างนอการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 9.20 ทำงานมีเงินเดือนประจำ คิดเป็นร้อยละ 8.68 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว/กิจการในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.26 อยู่ในวัยเรียน คิดเป็นร้อยละ 15.80 และอื่น ๆ (ว่างงาน แม่บ้าน คนชรา คนพิการ คนที่ทำงานไม่ได้) คิดเป็นร้อยละ 0.97

จังหวัดร้อยเอ็ด มีประชากรวัยแรงงานภาคเกษตร เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 51.21 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 48.79 อยู่ในช่วงอายุ 15 - 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 56.99 ช่วงอายุ 50 - 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.01 เป็นเกษตรกรกรเต็มเวลาในฟาร์มของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 56.12 รับจ้างในการเกษตรนอกฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 1.19 รับจ้างนอการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 11.36 ทำงานมีเงินเดือนประจำ คิดเป็นร้อยละ 12.60 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว/กิจการในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.91 อยู่ในวัยเรียน คิดเป็นร้อยละ 9.62 และอื่น ๆ (ว่างงาน แม่บ้าน คนชรา คนพิการ คนที่ทำงานไม่ได้) คิดเป็นร้อยละ 5.21 ดังตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 แสดงข้อมูลทั่วไปของแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

รายการ	ขอนแก่น	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด
1. ประชากรวัยแรงงานภาคเกษตร จำแนกตามเพศ (ร้อยละ)			
- เพศชาย	50.23	56.28	51.21
- เพศหญิง	49.77	43.72	48.79
2. ประชากรวัยแรงงานภาคเกษตร จำแนกตามกลุ่มอายุ (ร้อยละ)			
- 15 - 49 ปี	58.22	60.80	56.99
- 50 - 64 ปี	41.78	39.20	43.01
3. ประชากรวัยแรงงานภาคเกษตร จำแนกตามอาชีพ (ร้อยละ)			
- เกษตรกรเต็มเวลา	59.92	61.29	56.12
- รับจ้างในการเกษตร	0.09	1.80	1.19
- รับจ้างนอกการเกษตร	4.84	9.20	11.36
- ทำงานมีเงินเดือนประจำ	16.42	8.68	12.60
- ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว/กิจการในครัวเรือน	4.22	2.26	3.91
- เรียนหนังสือ	10.35	15.80	9.62
- อื่น ๆ (ว่างงาน แม่บ้าน คนชรา คนพิการ คนที่ทำงานไม่ได้)	4.16	0.96	5.21

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

3.2 ข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตร

3.2.1 ข้อมูลภาวะเศรษฐกิจรายจังหวัด

จังหวัดขอนแก่น ในปี 2564 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี มีมูลค่า 213,039 ล้านบาท ประกอบด้วยภาคเกษตรมูลค่า 21,769 ล้านบาท และนอกภาคเกษตรมูลค่า 191,270 ล้านบาท

จังหวัดมหาสารคาม ในปี 2564 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี มีมูลค่า 62,932 ล้านบาท ประกอบด้วยภาคเกษตรมูลค่า 13,821 ล้านบาท และนอกภาคเกษตรมูลค่า 52,203 ล้านบาท

จังหวัดร้อยเอ็ด ในปี 2564 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี มีมูลค่า 82,656 ล้านบาท ประกอบด้วยภาคเกษตรมูลค่า 15,915 ล้านบาท และนอกภาคเกษตรมูลค่า 66,741 ล้านบาท ดังตารางที่ 3.5

ตารางที่ 3.5 ผลผลิตภัณฑัวมวลรวมจังหวัด ภาคเกษตร ปี 2564

หน่วย : ล้านบาท

จังหวัด	ผลผลิตภัณฑัวมวลรวม จังหวัด (GPP)	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร		
			ภาคอุตสาหกรรม	ภาคบริการ	รวม
ขอนแก่น	213,039	21,769	72,294	118,976	191,270
มหาสารคาม	66,024	13,821	11,342	40,861	52,203
ร้อยเอ็ด	82,656	15,915	11,207	55,534	66,741

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566)

3.2.2 ข้อมูลรายได้ รายจ่ายภาคเกษตรรายจังหวัด

จังหวัดขอนแก่น คร่าวเรือนเกษตรมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 87,888 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นรายได้ทางพืชเฉลี่ย 59,115 บาทต่อปี รายได้ทางปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 24,488 บาทต่อปี และรายได้เงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 4,285 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 61,111 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นรายจ่ายทางพืชเฉลี่ย 41,023 บาทต่อปี รายจ่ายทางปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 4,539 บาทต่อปี และรายจ่ายเงินสดเกษตรอื่นเฉลี่ย 15,549 บาทต่อปี และรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเฉลี่ย 26,777 บาทต่อปี

จังหวัดมหาสารคาม คร่าวเรือนเกษตรมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 66,356 บาทต่อปี โดยเป็นรายได้ทางพืชเฉลี่ย 36,140 บาทต่อปี รายได้ทางปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 27,196 บาทต่อปี และรายได้เงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 3,020 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 36,848 บาทต่อปี โดยเป็นรายจ่ายทางพืชเฉลี่ย 27,949 บาทต่อปี รายจ่ายทางปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 5,199 บาทต่อปี และรายจ่ายเงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 3,700 บาทต่อปี และรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเฉลี่ย 29,508 บาทต่อปี

จังหวัดร้อยเอ็ด คร่าวเรือนเกษตรมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 68,086 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นรายได้ทางพืชเฉลี่ย 50,401 บาทต่อปี รายได้ทางปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 15,856 บาทต่อปี และรายได้เงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 1,829 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 49,677 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นรายจ่ายทางพืชเฉลี่ย 38,887 บาทต่อปี รายจ่ายทางปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 5,655 บาทต่อปี และรายจ่ายเงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 5,135 บาทต่อปี และรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเฉลี่ย 18,409 บาทต่อปี ดังตารางที่ 3.6

ตารางที่ 3.6 รายได้ รายจ่าย ของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

หน่วย: บาทต่อปี

รายการ	ขอนแก่น	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด
1. รายได้เงินสดทางการเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	87,888	66,356	68,086
พืช	59,115	36,140	50,401
ปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	24,488	27,196	15,856
รายได้เงินสดทางการเกษตรอื่น	4,285	3,020	1,829
2. รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	61,111	36,848	49,677
พืช	41,023	27,949	38,887
ปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	4,539	5,199	5,655
รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรอื่น	15,549	3,700	5,135
3. รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร	26,777	29,508	18,409

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

3.2.3 ข้อมูลเส้นความยากจน สัดส่วนครัวเรือนยากจน

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2565 ได้คำนวณเส้นความยากจน (Poverty line) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับใช้วัดภาวะความยากจน โดยคำนวณจากต้นทุนหรือมูลค่าในการได้มาซึ่งอาหาร (Food) และสินค้าบริการในหมวดที่ไม่ใช่อาหาร เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค ปี 2564 กรุงเทพมหานคร มีเส้นความยากจนอยู่ที่ 3,308 บาท/คน/เดือน ภาคกลาง 2,965 บาท/คน/เดือน ภาคเหนือ 2,510 บาท/คน/เดือน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2,526 บาท/คน/เดือน ภาคใต้ 2,840 บาท/คน/เดือน และทั่วประเทศ 2,803 บาท/คน/เดือน โดยเส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้แจกแจงคนจนและคนไม่จน แนวคิดเส้นความยากจนกำหนดขึ้นจากความต้องการสารอาหาร แคลอรี และโปรตีนของคนที่แตกต่างกันตามเพศ อายุ รวมทั้งแบบแผนการบริโภค และค่าครองชีพที่แตกต่างกันตามภูมิภาคและพื้นที่ แต่ได้รับความพึงพอใจหรืออรรถประโยชน์ (Utility) เท่ากัน

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวัดความไม่เท่าเทียม ในรูปของสัดส่วน (Gini ratio) ซึ่งค่าอยู่ระหว่าง 0 กับ 1 ยิ่งค่าเข้าใกล้ 1 มากเท่าไร แสดงว่าความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ยิ่งมีมากขึ้น พบว่า ภาคใต้มีค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) ของรายได้สูงที่สุด คือ 0.434 รองลงมา คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 0.423 ภาคเหนือ 0.404 ภาคกลาง 0.386 และ กรุงเทพมหานคร 0.375 ตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์จีนิของรายได้ทั้งประเทศ คือ 0.430 รายละเอียดตามตารางที่ 3.7

ตารางที่ 3.7 แสดงเส้นความยากจน (Poverty line) และสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) ของรายได้จำแนกตามภาค ปี 2564

ภาค	เส้นความยากจน (บาท/คน/เดือน)	สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) ของรายได้
กรุงเทพมหานคร	3,308	0.375
กลาง	2,965	0.386
เหนือ	2,510	0.404
ตะวันออกเฉียงเหนือ	2,526	0.423
ใต้	2,840	0.434
ทั่วประเทศ	2,803	0.430

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565)

เส้นความยากจนจำแนกตามจังหวัด พบว่า จังหวัดขอนแก่น มีเส้นความยากจนอยู่ที่ 2,775 บาท/คน/เดือน จังหวัดมหาสารคาม 2,474 บาท/คน/เดือน และจังหวัดร้อยเอ็ด 2,698 บาท/คน/เดือน รายละเอียดดังตารางที่ 3.8

ตารางที่ 3.8 แสดงเส้นความยากจน (Poverty line) จำแนกตามจังหวัด ปี 2564

จังหวัด	เส้นความยากจน (บาท/คน/เดือน)
ขอนแก่น	2,775
มหาสารคาม	2,474
ร้อยเอ็ด	2,698

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565)

จากข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สัดส่วนและจำนวนครัวเรือนยากจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามสถานภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือนปี 2564 พบว่า สัดส่วนครัวเรือนยากจนเทียบกับจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 3 อันดับแรกอยู่ในภาคเกษตร ได้แก่ ผู้ทำประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ และบริการเกษตร ร้อยละ 19.59 รองลงมา คือ คนงานเกษตร ร้อยละ 13.86 และผู้ถือครองทำการเกษตร ร้อยละ 9.17 รายละเอียดตามตารางที่ 3.9

ตารางที่ 3.9 สัดส่วนและจำนวนครัวเรือนยากจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตาม
สถานภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน ปี 2564

สถานภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน	สัดส่วนครัวเรือน ยากจน (ร้อยละ)	จำนวนครัวเรือน ยากจน	จำนวนครัวเรือน ทั้งหมด
ผู้ถือครองทำการเกษตร	9.17	235,835	2,571,019
- เป็นเจ้าของที่ดิน	9.13	202,551	2,217,880
- เช่าที่ดิน	9.43	33,284	353,139
ผู้ทำประมง ป่าไม้ ล่าสัตว์ และบริการเกษตร	19.59	75,063	383,172
ผู้ประกอบการธุรกิจ การค้า อุตสาหกรรม และบริการ	2.38	101,996	4,283,283
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหาร	0.29	8,710	2,980,771
คนงานเกษตร	13.86	95,401	688,488
คนงานทั่วไป	8.02	63,481	791,070
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ	2.11	91,438	4,341,342
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตและก่อสร้าง	4.26	145,278	3,411,441
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	6.61	420,763	6,367,654

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565)

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์แบ่งเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรรายจังหวัด เพื่อหาจังหวัดที่มีการลดความเหลื่อมล้ำที่ดีที่สุด ส่วนที่สองจึงเป็นการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรของจังหวัดที่มีการลดความเหลื่อมล้ำที่ดีที่สุด ส่วนที่สามเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และส่วนที่สี่ คือ แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร ซึ่งผลการวิเคราะห์มีดังนี้

4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร

การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร ด้วยสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) โดยใช้ข้อมูลภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65 พบว่า จังหวัดขอนแก่นมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.6889 มหาสารคามมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.7754 และร้อยเอ็ดมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.8431

จากผลการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าจังหวัดขอนแก่นมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรน้อยที่สุด รองลงมาคือ จังหวัดมหาสารคาม และร้อยเอ็ด ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาภาพรวมทางเศรษฐกิจก็พบว่า จังหวัดขอนแก่นมีร้อยละเกษตรกรที่อยู่เหนือเส้นความยากจน (ร้อยละ 28.23) และมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดในภาคเกษตร (21,769 ล้านบาท) มากที่สุด ดังนั้นจังหวัดขอนแก่นจึงเป็นตัวแทนจังหวัดในการถอดบทเรียน เพื่อศึกษาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่มีความเหมาะสม ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรและภาพรวมทางเศรษฐกิจ ปีเพาะปลูก 2564/65

รายการ	ขอนแก่น	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด
สัมประสิทธิ์จีนิ***	0.6889	0.7754	0.8431
เส้นความยากจน* (Poverty line) (บาท/คน/เดือน)	2,775	2,474	2,698
ร้อยละเกษตรกรที่อยู่เหนือเส้นยากจน***	28.23	14.29	21.97
รายได้เงินสดเกษตรกร** (บาท/ครัวเรือน/ปี)	87,888	66,356	68,086
รายจ่ายเงินสดเกษตรกร** (บาท/ครัวเรือน/ปี)	61,111	36,848	49,677
รายได้เงินสดสุทธิเกษตรกร** (บาท/ครัวเรือน/ปี)	26,777	29,508	18,409
รายได้เงินสดสุทธิเกษตรกรต่อเดือน*** (บาท/ครัวเรือน)	2,231	2,459	1,534
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด* (ล้านบาท)	213,039	66,024	82,656
- ภาคเกษตร	21,769	13,821	15,915
- ภาคนอกเกษตร	191,270	52,203	66,741

ที่มา: * สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566)

** ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

*** จากการคำนวณ

4.2 ถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร

จากผลการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบในการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรพบว่า จังหวัดขอนแก่นมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรน้อยที่สุด จึงทำการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรของจังหวัดขอนแก่น ซึ่งผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติสิ่งแวดล้อม ดังนี้

4.2.1 มิติเศรษฐกิจ

1) การเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์

การพัฒนาแนวระเบียงเศรษฐกิจ (Economic Corridor) และสภาพทำเลที่ตั้งของจังหวัดขอนแก่น ทำให้จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการที่จะเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ (Hub Logistics) ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) โดยแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก - ตะวันตก (East West Economic Corridor: EWEC) และแนวระเบียงเศรษฐกิจเหนือ - ใต้ (North South Economic Corridor: NSEC) มีจุดตัดของเส้นทางที่จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ยังเป็นประตูเปิดสู่อินโดจีนและจีนตอนใต้ โดยมีโครงข่ายทางถนนซึ่งสามารถเข้าถึงแทบทุกจังหวัดในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยทางรถยนต์ รวมถึงมีเส้นทางรถไฟที่สามารถเชื่อมต่อไปยังกรุงเทพมหานครและชายฝั่งตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งจังหวัดขอนแก่นมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ โดยมีโครงการ ได้แก่ 1) ศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า (Distribution Center : DC) และคลังสินค้า 2) ศูนย์บริการขนส่งสินค้าด้วยตู้คอนเทนเนอร์ (Inland Container Depot : ICD) ทางรถไฟ ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นจุดพักสินค้าและกระจายสินค้าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากขอนแก่นไปยังนครราชสีมา อุตรธานี หนองคาย พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและระหว่างประเทศ 3) ท่าอากาศยานจังหวัดขอนแก่น เป็นท่าอากาศยานนานาชาติขอนแก่น 4) เส้นทางรถไฟทางเดี่ยวขนานกับ EWEC: ขอนแก่น - กาลสินธุ์ - มุกดาหาร - นครพนม และ 5) เส้นทางรถไฟทางคู่: สายอำเภอมะบะ - ชุมทางถนนจรัล - ขอนแก่น - อุตรธานี -หนองคาย

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2559)

ภาพที่ 4.1 แสดงแนวระเบียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

2) รายได้ รายจ่าย เศรษฐกิจภาคเกษตร

จากข้อมูลภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดขอนแก่นมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 87,888 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นรายได้ด้านพืชเฉลี่ย 59,115 บาทต่อปี รายได้ด้านปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 24,488 บาทต่อปี รายได้เงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 4,285 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 61,111 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นรายจ่ายด้านพืชเฉลี่ย 41,023 บาทต่อปี รายจ่ายด้านปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเฉลี่ย 4,539 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรอื่นเฉลี่ย 15,549 บาทต่อปี รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเฉลี่ย 26,777 บาทต่อปี รายได้เงินสดนอกการเกษตรเฉลี่ย 212,664 บาทต่อปี รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 239,441 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดนอกการเกษตรเฉลี่ย 117,274 บาทต่อปี เงินสดคงเหลือก่อนหักชำระหนี้เฉลี่ย 122,167 บาทต่อปี ทรัพย์สินปลายปีเฉลี่ย 226,566 บาท และหนี้สินปลายปีเฉลี่ย 143,914 บาท รายละเอียดดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน และหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น ปีเพาะปลูก 2564/65

หน่วย: บาท/ปี

รายการ	จังหวัดขอนแก่น
รายได้เงินสดทางการเกษตร	87,888
พืช	59,115
ข้าว	17,002
พืชไร่	27,306
พืชผักสมุนไพรและไม้ดอกไม้ประดับ	12,588
ไม้ผลและไม้ยืนต้น	2,219
ปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	24,488
ปศุสัตว์	21,733
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	2,755
รายได้เงินสดทางการเกษตรอื่น	4,285
รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร	61,111
พืช	41,023
ข้าว	31,895
พืชไร่	8,273
พืชผักสมุนไพรและไม้ดอกไม้ประดับ	532
ไม้ผลและไม้ยืนต้น	323

ตารางที่ 4.2 รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน และหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น ปีเพาะปลูก 2564/65 (ต่อ)

หน่วย: บาท/ปี

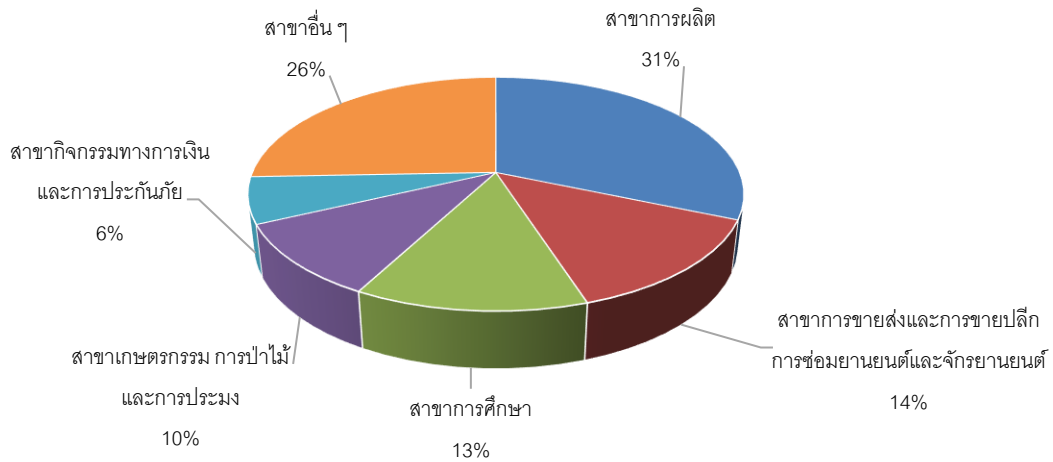
ปศุสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	4,539
ปศุสัตว์	3,187
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	1,352
รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรอื่น	15,549
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร	26,777
รายได้เงินสดนอกการเกษตร	212,664
รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน	239,441
รายจ่ายเงินสดนอกการเกษตร	117,274
การบริโภค	34,314
การอุปโภคและอื่น ๆ	82,960
เงินสดคงเหลือก่อนหักชำระหนี้	122,167
ทรัพย์สินปลายปี	226,566
หนี้สินปลายปี	143,914

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรกรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปีของจังหวัดขอนแก่น ปี 2564 มีมูลค่า 213,039 ล้านบาท ประกอบด้วย ภาคเกษตรมูลค่า 21,769 ล้านบาท และภาคนอกเกษตรมูลค่า 191,270 ล้านบาท โดยมีสาขาการผลิตเป็นสาขาหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 31.4 รองลงมา คือ สาขาการขนส่งและการขายปลีก การซ่อมยานยนต์และจักรยานยนต์ มีสัดส่วนร้อยละ 13.6 สาขาการศึกษา มีสัดส่วนร้อยละ 12.8 สาขาเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง มีสัดส่วนร้อยละ 10.2 สาขากิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย มีสัดส่วนร้อยละ 6.4 และสาขาอื่น ๆ มีสัดส่วนรวมกันร้อยละ 25.6 ดังภาพที่ 4.1

โครงสร้างการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น ในปี 2566 ได้แก่ สาขาพืช ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 72.1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตร หรือ GPP ภาคเกษตร รองลงมา คือ สาขาปศุสัตว์ สาขาบริการทางการเกษตร สาขาประมง และสาขาป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 17.2 8.4 1.7 และ 0.6 ตามลำดับ ดังภาพที่ 4.2

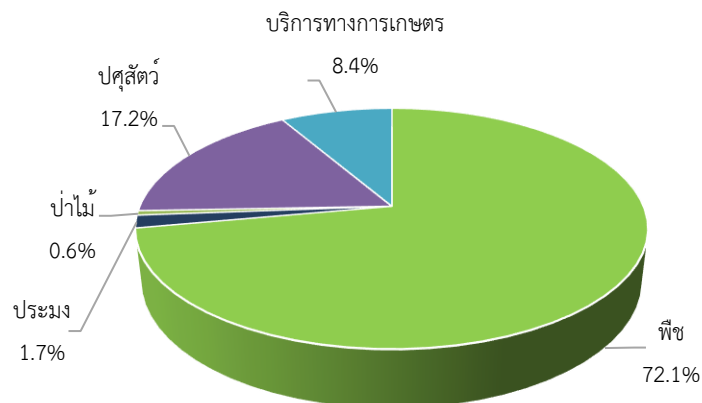
สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี 2564 จังหวัดขอนแก่น

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566)

ภาพที่ 4.2 แสดงสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี 2564 จังหวัดขอนแก่น

สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรปี 2566 จังหวัดขอนแก่น

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4 (2566)

ภาพที่ 4.3 แสดงสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรปี 2566 จังหวัดขอนแก่น

3) สินค้าเกษตรที่สำคัญ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง และสินค้าที่ได้รับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

3.1) สินค้าเกษตรที่สำคัญ

จังหวัดขอนแก่นเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่หลากหลาย ทั้งพืช ปศุสัตว์ ประมง โดยมีสินค้าเกษตรที่สำคัญในปี 2566 ดังนี้

ข้าว จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปี 2,376,260 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 2,077,144 ไร่ ผลผลิต 682,635 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 329 กิโลกรัม โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอน้ำพอง อำเภอนองสองห้อง อำเภอพล และอำเภอกุเวียง และมีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง

147,208 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 146,871 ไร่ ผลผลิต 83,618 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 569 กิโลกรัม โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอป่าพอง อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภออุบลรัตน์ อำเภอเวียงใหญ่ และอำเภอบ้านแฮด

อ้อยโรงงาน จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่เพาะปลูก 625,450 ไร่ มีเนื้อที่เก็บเกี่ยว 597,740 ไร่ ผลผลิต 5,469,317 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 9.15 ตัน โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอสีชมพู อำเภอป่าพอง อำเภอภูผาม่าน อำเภอกระนวน และอำเภอหนองเรือ

มันสำปะหลัง จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่เพาะปลูก 277,095 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 215,637 ไร่ ผลผลิต 697,247 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 3.23 ตัน โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอฆ้องชัย อำเภอกระนวน อำเภอบ้านไผ่ อำเภอเขาสวนกวาง และอำเภอป่าพอง

ยางพารา จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่ยืนต้น 84,600 ไร่ เนื้อที่กรีดยางได้ 79,780 ไร่ ผลผลิต 14,600 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 183 กิโลกรัม โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอกระนวน อำเภอป่าพอง อำเภอเขาสวนกวาง อำเภอสีชมพู และอำเภอเมืองขอนแก่น

ถั่วเหลือง จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่เพาะปลูก 10,675 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 10,641 ไร่ ผลผลิต 2,756 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 259 กิโลกรัม โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอชุมแพ อำเภอภูผาม่าน และอำเภอหนองเรือ

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่เพาะปลูก 7,035 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว 6,852 ไร่ ผลผลิต 4,876 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 712 กิโลกรัม โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ และอำเภอสีชมพู

ปาล์มน้ำมัน จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่ยืนต้น 1,885 ไร่ เนื้อที่ให้ผล 1,855 ไร่ ผลผลิต 2,520 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 1,364 กิโลกรัม โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู อำเภอภูเวียง และอำเภอกระนวน

โคเนื้อ จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนโคเนื้อ 310,658 ตัว ปริมาณการผลิต 41,746 ตัว โดยมีแหล่งเลี้ยงโคเนื้อที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอพล อำเภอบ้านไผ่ อำเภอภูเวียง อำเภอป่าพอง และอำเภอชนบท

กระบือ จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนกระบือ 45,729 ตัว ปริมาณการผลิต 10,985 ตัว โดยมีแหล่งเลี้ยงกระบือที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอภูเวียง อำเภอบ้านไผ่ อำเภอพล อำเภอป่าพอง และอำเภอเมืองขอนแก่น

สุกร จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนสุกร 133,368 ตัว ปริมาณการผลิต 243,429 ตัว โดยมีแหล่งเลี้ยงสุกรที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอฆ้องชัย อำเภอป่าพอง อำเภอกระนวน อำเภอหนองเรือ และอำเภอสีชมพู

ไก่เนื้อ จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนไก่เนื้อ 2,013,604 ตัว ปริมาณการผลิต 12,471,313 ตัว โดยมีแหล่งเลี้ยงไก่เนื้อที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอบ้านฝาง อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอหนองเรือ อำเภอพล และอำเภอโคกโพธิ์ชัย

โคนม จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนโคนม 39,625 ตัว ปริมาณการผลิตน้ำนมดิบ 54,981 ตัน โดยมีแหล่งเลี้ยงโคนมที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอน้ำพอง อำเภอเมืองขอนแก่น และอำเภอกะนวน

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด จังหวัดขอนแก่นมีปริมาณการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด 5,817 ตัน ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงปลานิลในกระชัง การเลี้ยงปลานิลบ่อดิน การเลี้ยงปลาตุ๊ก และการเลี้ยงปลาตะเพียน โดยมีแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอภูเวียง อำเภอชุมแพ อำเภอบ้านไผ่ และอำเภอเมือง

การจับสัตว์น้ำจืดธรรมชาติ จังหวัดขอนแก่นมีปริมาณการจับสัตว์น้ำจืดธรรมชาติ 6,067 ตัน โดยมีแหล่งจับสัตว์น้ำจืดธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ อำเภออุบลรัตน์ อำเภอภูเวียง อำเภอบ้านไผ่ และอำเภอบ้านแฮด

3.2) สินค้าเกษตรมูลค่าสูง

จังหวัดขอนแก่นมีสินค้าเกษตรมูลค่าสูงที่โดดเด่น สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร ได้แก่

มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมะม่วงบ้านแฮด ตำบลหนองแขง อำเภอบ้านแฮด มีจำนวนสมาชิก 50 คน มีการผลิตทั้งในฤดูและนอกฤดู ปริมาณผลผลิตประมาณ 800 ตันต่อปี เป็นสินค้าที่ได้รับมาตรฐาน GAP มีการส่งออกไปยังประเทศญี่ปุ่น เกาหลี จีน สิงคโปร์ และไต้หวัน

หน่อไม้ฝรั่ง ของกลุ่มแปลงใหญ่หน่อไม้ฝรั่ง หมู่ 8 ตำบลวังสาว อำเภอภูพาน มีจำนวนสมาชิก 30 คน ปริมาณผลผลิตประมาณ 75 ตันต่อปี เป็นสินค้าที่ได้รับมาตรฐาน GAP มีการส่งออกไปยังประเทศไต้หวัน

ผลิตภัณฑ์นมแคนมิลค์ ของสหกรณ์โคนมขอนแก่น จำกัด ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมืองขอนแก่น มีจำนวนสมาชิก 143 คน ปริมาณผลผลิตน้ำนมดิบประมาณ 10,380 ตันต่อปี เป็นสินค้าที่ได้รับมาตรฐาน GAP GMP และฮาลาล มีการผลิตนมและผลิตภัณฑ์จากนมในตราสินค้า “แคนมิลค์” และมีการผลิตนมโรงเรียน

ผ้าไหมมัดหมี่ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าไหมมัดหมี่บ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น มีจำนวนสมาชิก 35 คน ปริมาณผลผลิต 1,000 เมตรต่อปี ผลผลิตไบหม่อนเฉลี่ย 3,000 – 3,600 กิโลกรัมต่อไร่ มาตรฐานที่ได้รับ ได้แก่ 1) GI ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท 2) GAP หม่อนไหม 3) มาตรฐานตรานกยูงพระราชทาน 4) ผ้าไหมคาร์บอนฟุตพริ้นท์ 5) OTOP และ 6) มกษ.5009-2559

3.3) สินค้าที่ได้รับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI)

สินค้าที่ได้รับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) ของจังหวัดขอนแก่น คือ ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท ซึ่งเป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่ผลิตในอำเภอชนบท เป็นผ้าไหมที่สร้างลวดลายและสีสันด้วยคันลำหมี่และมัดย้อมอย่างปราณีตตามกรรมวิธีที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา โดยเส้นไหมพุ่งได้มาจากไหมพันธุ์ไทยพื้นบ้าน หรือพันธุ์ไทยปรับปรุงที่ผลิตในขอนแก่นเท่านั้น โดยสำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่นร่วมผลักดันผ้าไหมมัดหมี่ชนบท ให้เป็น 1 ใน 18 แห่ง สินค้า GI อีสานสู่สากล ซึ่งมีกลุ่มหัตถกรรมคุ้มสุขโข บ้านดอนข่า ตำบลชนบท อำเภอชนบท เป็นชุมชนต้นแบบที่ผลิตผ้าไหมมัดหมี่สี่ธรรมชาติ ที่มีกระบวนการผลิตและฟอกย้อมภายใต้มาตรฐาน Organic ในระดับสากล โดยได้รับการรับรองมาตรฐาน Green

มันสำปะหลัง จังหวัดขอนแก่นมีโรงแปง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ บริษัท แก่นศิริ สตาร์ช จำกัด ในพื้นที่อำเภอพระยืน บริษัท แก่นเจริญ จำกัด ในพื้นที่อำเภอกระนวน และบริษัท ไพร่ม สตาร์ช อินดัสทรี จำกัด ในพื้นที่อำเภอเขาสนวงวาง มีโรงงานเอทานอล จำนวน 1 แห่ง คือ บริษัทไทยเอทานอล พาวเวอร์ จำกัด (มหาชน) ในพื้นที่อำเภอโนนศิลา และมีลานมันสำปะหลัง จำนวน 140 แห่ง

ยางพารา จังหวัดขอนแก่นมีแหล่งรับซื้อและรวบรวมยางพารา จำนวน 15 แห่ง ในพื้นที่อำเภอกระนวน อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอหนองเรือ อำเภอสีชมพู อำเภอเวียงเก่า อำเภอน้ำพอง อำเภอบ้านแฮด อำเภออุบลรัตน์ อำเภอซำสูง อำเภอเขาสนวงวาง และอำเภอภูผาม่าน

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จังหวัดขอนแก่นมีแหล่งรับซื้อและรวบรวมข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ บริษัท ซีพีเอฟ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ในพื้นที่อำเภอเมืองขอนแก่น ร้านจินดาวัฒนา และห้างหุ้นส่วนจำกัด วัฒนาพีชผล 2018 ในพื้นที่อำเภอชุมแพ

ปาล์มน้ำมัน จังหวัดขอนแก่นมีลานรับซื้อปาล์มน้ำมัน จำนวน 1 แห่ง คือ ลานพายัพ ในพื้นที่อำเภอชุมแพ

น้ำมันดิบ จังหวัดขอนแก่นมีแหล่งรับซื้อและรวบรวมน้ำมันดิบ จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ ศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบอุบลรัตน์ ศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบน้ำพอง ศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบกระนวนสามัคคี และศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบพังทวย ขององค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย สหกรณ์โคนมขอนแก่น จำกัด กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมนาศรี-ดงเค็ง บริษัท ขอนแก่นแคร์รี่ จำกัด และศูนย์วิสาหกิจชุมชนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทรัพย์เจริญ กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอน้ำพอง อำเภออุบลรัตน์ และอำเภอกระนวน

5) เทคโนโลยีและนวัตกรรม

จังหวัดขอนแก่นมีอุทยานวิทยาศาสตร์ (Science Park) มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เป็นองค์กรที่เชื่อมโยงระหว่างภาคอุตสาหกรรม ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานความรู้ โดยผลักดันให้เกิดการพึ่งตนเองทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและระดับประเทศ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมงานวิจัยและพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ครบวงจร โดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาพัฒนาอุตสาหกรรมของภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรมอาหารและการเกษตร กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ และกลุ่มอุตสาหกรรมอาหารเพื่อสุขภาพ ทำให้เกิดความร่วมมือและการแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ และช่วยให้เกิดการกระตุ้นในการพัฒนาเทคโนโลยีในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งบริการของอุทยานวิทยาศาสตร์ประกอบด้วย บริการห้องปฏิบัติการในการทดสอบ วิเคราะห์ และด้านอื่น ๆ ที่ภาคเอกชนต้องการ บริการออกแบบนวัตกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ ทั้งการออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า โดยเน้นตอบโจทยความต้องการของผู้บริโภค บริการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา โดยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือในการจดลิขสิทธิ์คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา บริการเว็บฐานข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานภาครัฐด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีโครงการบ่มเพาะธุรกิจ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ที่ให้

คำปรึกษาด้านธุรกิจจากผู้เชี่ยวชาญ บริการการเข้าถึงแหล่งทุน การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ มีโครงการพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของภาคเอกชนในพื้นที่ โดยให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการภาคการผลิตทุกประเภท ด้วยการส่งเสริมการนำเทคโนโลยีเข้าไปทำให้เกิดนวัตกรรมในการพัฒนากระบวนการผลิต การพัฒนาคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐานสากล มีโครงการวิจัยร่วมกับภาคเอกชน ดำเนินการเพื่อให้ภาคอุตสาหกรรมกับมหาวิทยาลัยร่วมกันทำงานวิจัยและพัฒนา ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธุรกิจเชิงบวก และให้ความสำคัญต่องานวิจัยธุรกิจที่เป็น Flagship และอุตสาหกรรมเป้าหมาย ได้แก่ ธุรกิจเกี่ยวกับไก่เนื้อสายพันธุ์ไทย อุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร อุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ และอุตสาหกรรมพลังงานทดแทน (อุทยานวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2567)

นอกจากนี้ จังหวัดขอนแก่นยังมีศูนย์นวัตกรรมและการวิจัยมิตรผล (ศูนย์ขอนแก่น) หรือ MITR PHOL Innovation & Research Centre ของกลุ่มมิตรผลร่วมกับพันธมิตรจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษาในการร่วมกันขับเคลื่อนศูนย์กลางแห่งการพัฒนา นวัตกรรม การเกษตร อาหาร และเทคโนโลยีชีวภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดขอนแก่นสู่ Smart City รวมทั้งเป็นโอกาสในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นศูนย์กลางด้านนวัตกรรมของกลุ่มน้ำโขง ซึ่งกลุ่มมิตรผลได้ดำเนินธุรกิจในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล และเล็งเห็นว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีศักยภาพและความพร้อมในด้านของพื้นที่เกษตรกรรม การเชื่อมต่อเศรษฐกิจกลุ่มแม่น้ำโขงและจีนตอนใต้ผ่านเส้นทาง ASEAN Highway รวมถึงเป็นเมืองแห่งศูนย์รวมองค์ความรู้และเทคโนโลยีอันทันสมัย อีกทั้งยังมีเป้าหมายในการยกระดับสู่เมืองแห่งนวัตกรรมและ Smart City นับเป็นการสร้าง Innovation Ecosystem และการทำงานร่วมกันของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษาที่จะนำไปสู่การต่อยอดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีมูลค่าสูง ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างยั่งยืน (กรุงเทพธุรกิจ, 2565) โดยศูนย์นวัตกรรมและการวิจัยมิตรผลทำหน้าที่เป็นศูนย์วิจัยที่สร้างนวัตกรรมใหม่ทางผลิตภัณฑ์ของมิตรผล โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การจัดการไร้อ้อยสมัยใหม่ รวมถึงการผลักดันอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลสู่ผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง และเป็น Innovation Business Platform ศูนย์สร้างความร่วมมือทางธุรกิจด้าน Bio-Based Economy

6) การเข้าถึงแหล่งเงินทุน

เกษตรกรจังหวัดขอนแก่นสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้มีหลายแหล่งทุน ทั้งอยู่ในและนอกสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แหล่งทุนที่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ในการทำการเกษตร ได้แก่

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงการคลัง มีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร ปัจจุบันขยายการให้บริการสินเชื่อไปสู่บุคคล กลุ่มบุคคล ผู้ประกอบการ กองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนองค์กรที่เกี่ยวข้อง และสหกรณ์ทุกประเภท

สหกรณ์การเกษตร คือ สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีอาชีพทางการเกษตร รวมกันจัดตั้งขึ้น และจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลก่อนนายทะเบียนสหกรณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกดำเนินกิจการร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพของสมาชิก และช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น โดยในปี 2566 จังหวัดขอนแก่นมีสหกรณ์ภาคการเกษตร 57 แห่ง แบ่งเป็น สหกรณ์การเกษตร 55 แห่ง จำนวนสมาชิก 248,355 คน และสหกรณ์นิคม 2 แห่ง จำนวนสมาชิก 7,102 คน (สำนักงานสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น, 2567)

กองทุนสงเคราะห์เกษตรกร สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนและใช้จ่ายช่วยเหลือหรือส่งเสริมเกษตรกรในกิจการตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติ กองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ. 2554

กองทุนปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ (FTA) สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีภารกิจในการสนับสนุนเงินทุนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้า ในการปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตร ปฏิรูปผลิตผลทางการเกษตร เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาคุณภาพ การแปรรูป การสร้างมูลค่าเพิ่มของ สินค้าเกษตรและอาหาร ตลอดจนการปรับเปลี่ยนอาชีพจากการผลิตสินค้าที่ไม่มีศักยภาพไปสู่สินค้าที่มีศักยภาพ ซึ่งจังหวัดขอนแก่นมีโครงการขอรับความช่วยเหลือจากกองทุน FTA 1 โครงการ คือ โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว คุณภาพดีเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ของกลุ่มเกษตรกรทำนาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้รับการอนุมัติโครงการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2564 มีระยะเวลาดำเนินโครงการ 8 ปี (ปี 2564 - 2571) โครงการนี้สามารถให้การช่วยเหลือเกษตรกร โดยสมาชิกกลุ่มเกษตรกร สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีในระดับมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ดี ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยีมากขึ้น สามารถจำหน่ายกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ในราคาที่สูงขึ้น และมีปริมาณที่เพิ่มขึ้นให้แก่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว จังหวัดขอนแก่น กลุ่มเกษตรกรสามารถแปรรูปเพิ่มมูลค่าผลผลิตข้าวเปลือกเป็นข้าวสารบรรจุถุง และกลุ่มเกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจากเดิมที่ใช้สารเคมีมาเป็นสารอินทรีย์ชีวภาพ เพื่อฟื้นฟูสภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์

แหล่งเงินทุนอื่น ๆ เช่น เงินทุนตนเอง ญาติ คนรู้จัก หรือนายทุนเงินกู้ เป็นต้น

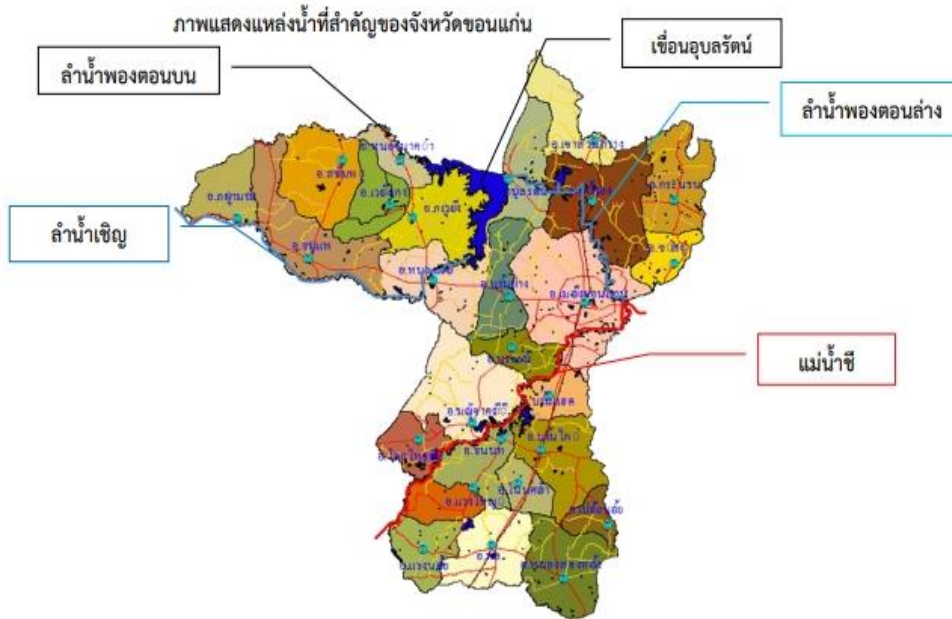
7) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

จังหวัดขอนแก่นอยู่ในเขตลุ่มน้ำหลัก 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำชี โดยมีลำน้ำสายหลัก ได้แก่ ลำน้ำพอง ลำน้ำเชิญ และลำน้ำชี

ลำน้ำพอง มีต้นกำเนิดจากภูกระดึงและสันปันน้ำของลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำชี ไหลผ่านอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย และอำเภออุบลรัตน์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และไหลบรรจบแม่น้ำชีที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นมีเขื่อนอุบลรัตน์กั้นลำน้ำพองที่อำเภออุบลรัตน์ เพื่อผลิตไฟฟ้าและการชลประทาน

ลำน้ำเชิญ มีต้นกำเนิดจากสันปันน้ำของกลุ่มน้ำป่าสักและกลุ่มน้ำชีในจังหวัดชัยภูมิ และอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น และไหลลงเขื่อนอุบลรัตน์ที่อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

ลำน้ำชี มีต้นกำเนิดจากสันปันน้ำของกลุ่มน้ำป่าสักและกลุ่มน้ำชีในจังหวัดชัยภูมิ ไหลเข้าสู่จังหวัดขอนแก่นบริเวณอำเภอแวงน้อย ไหลผ่านอำเภอแวงใหญ่ อำเภอชนบท อำเภอมีชัยจตุรพักตรพิมาน อำเภอบ้านฝาง และอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และไหลผ่านจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร ไหลบรรจบที่แม่น้ำมูล จังหวัดอุบลราชธานี

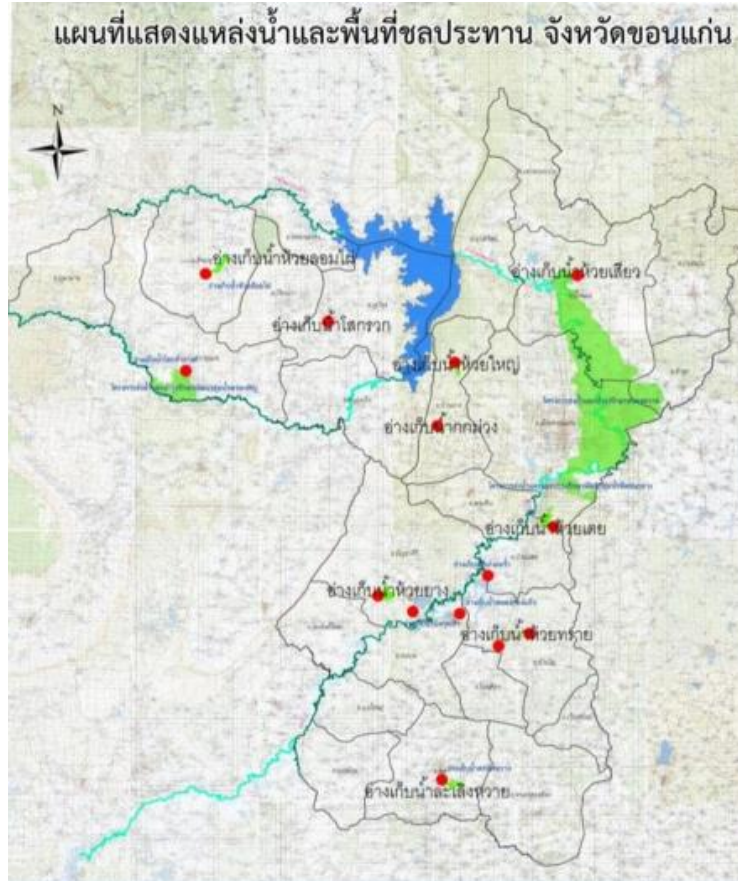

ที่มา: กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดขอนแก่น (2566)

ภาพที่ 4.4 แสดงแหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่นมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 1 แห่ง คือ เขื่อนอุบลรัตน์ ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ ความจุกักเก็บ 2,431.30 ล้านลูกบาศก์เมตร อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง จำนวน 14 แห่ง รวมความจุกักเก็บ 106.03 ล้านลูกบาศก์เมตร ฝ่ายหนองหวาย ความจุกักเก็บ 81.00 ล้านลูกบาศก์เมตร และเขื่อนชนบท ความจุกักเก็บ 16.00 ล้านลูกบาศก์เมตร (โครงการชลประทานขอนแก่น, 2567)

จังหวัดขอนแก่นมีบ่อบาดาลภาครัฐ จำนวน 3,109 บ่อ แบ่งเป็นบ่อเกษตร 306 บ่อ และบ่ออุปโภค-บริโภค 2,803 บ่อ (กรมทรัพยากรน้ำบาดาล, 2567) มีสระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน 1,260 ลูกบาศก์เมตร ตั้งแต่ปี 2548 - 2567 รวมทั้งสิ้น 44,177 บ่อ แบ่งเป็นงบจากกรมพัฒนาที่ดิน 39,687 บ่อ และงบจังหวัด 4,490 บ่อ (สถานีพัฒนาที่ดินขอนแก่น, 2567)

ที่มา: กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดขอนแก่น (2566)

ภาพที่ 4.5 แสดงแหล่งน้ำและพื้นที่ชลประทาน จังหวัดขอนแก่น

สถานการณ์น้ำของจังหวัดขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นโดยส่วนมากจะขาดแคลนน้ำเพื่อทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง หรือฝนทิ้งช่วง ส่วนใหญ่ประสบปัญหาในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เนื่องจากปริมาณน้ำต้นทุนที่กักเก็บโดยโครงการพัฒนาแหล่งน้ำต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ พื้นที่ขาดน้ำรุนแรงในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ บริเวณตอนบนของกลุ่มน้ำสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านทิศใต้ของจังหวัดบริเวณสันปันน้ำระหว่างกลุ่มน้ำชีและกลุ่มน้ำมูล ในอำเภอแวงน้อย อำเภอแวงใหญ่ อำเภอโนนศิลา และอำเภอหนองสองห้อง บริเวณที่ลาดเชิงเขาภูผาแดง-ภูผาดำ ครอบคลุมบางส่วนของอำเภอโคกโพธิ์ชัย อำเภอมัญจาคีรี อำเภอบ้านฝาง รวมทั้งพื้นที่เหนือเขื่อนอุบลรัตน์ขึ้นไปด้านต้นน้ำในอำเภอภูเวียง อำเภอสีชมพู อำเภอชุมแพ และอำเภอภูผาม่าน สำหรับพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วม ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำสายหลัก เช่น ที่ราบลุ่มลำน้ำเชิญในอำเภอชุมแพ อำเภอหนองเรือ ที่ราบลุ่มลำน้ำพองและพื้นที่ราบลุ่มลำน้ำชีในอำเภอแวงน้อย อำเภอแวงใหญ่ อำเภอมัญจาคีรี อำเภอชนบท และอำเภอเมืองขอนแก่น (กรมชลประทาน, 2561) โดยสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติมีแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เพื่อบรรเทาอุทกภัยและภัยแล้ง กลุ่มน้ำชีตอนกลาง โดยมีโครงการศึกษาแผนหลักแบบบูรณาการเพื่อบรรเทาอุทกภัยและภัยแล้งพื้นที่เฉพาะ (Area Based) ชีตอนกลาง เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนกลาง ที่ประสบปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง ปัญหาน้ำอุปโภค-บริโภค ปัญหาด้านคุณภาพน้ำ ฯลฯ ตามแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (ปี 2561 -

2580) ประกอบด้วย ลุ่มน้ำสาขา 9 ลุ่มน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดยโสธร จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดอุดรธานี รวมพื้นที่ประมาณ 12.85 ล้านไร่

8) แนวทางการลดความสูญเสีย

จังหวัดขอนแก่นเกษตรกรมีการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เพื่อลดการเผา สร้างมูลค่าเพิ่ม และสร้างรายได้ เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีการแปรรูปเป็นฟางก้อน มีการไถกลบฟางข้าว ในนาเพื่อให้อยู่สลายให้กลายเป็นปุ๋ย มีการนำฟางข้าวไปเลี้ยงปศุสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ และกระบือ โดยใช้เป็นอาหารร่วมกับหญ้าเนเปียร์ และมีการนำไปใช้เป็นวัสดุคลุมดินให้กับผักและไม้ผล กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยในอำเภอหนองเรือ มีการกำจัดเศษใบอ้อยที่เหลือจากการตัด โดยนำเครื่องจักรมาเก็บและอัดก้อน เพื่อส่งขายให้กับโรงงานน้ำตาล กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรในอำเภอนอนศิลา มีการใช้แกลบและใบไม้ มารองพื้นคอกทำให้ได้ปุ๋ยคอกมูลสุกรไปใช้ในแปลงของเกษตรกรและจำหน่าย กลุ่มเกษตรกรในอำเภอมัญจาคีรีมีการนำเหง้ามันสำปะหลังและใบอ้อยมาแปรรูปเป็นถ่านอัดแท่งที่มีคุณภาพสูง ให้ไฟแรง ไร้กลิ่น ไร้ควัน ใช้ได้นานกว่าถ่านทั่วไป กลุ่มเกษตรกรที่นำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตภาคเกษตรหรือเศษอาหารมาผลิตเป็นปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี นอกจากนี้ยังมีโรงไฟฟ้าชีวมวลที่ให้การสนับสนุนมาตรการลดการเผา โดยการรับซื้อวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เช่น ฟางข้าว แกลบ ใบอ้อย ต้นข้าวโพด ชังข้าวโพด เป็นต้น เพื่อนำมาแปรรูปเป็นเชื้อเพลิงในโรงไฟฟ้าชีวมวล ซึ่งทำการรับซื้อในช่วงหน้าแล้ง เพื่อลดการเผาในไร่นา ไร่อ้อย และไร่ข้าวโพด

4.2.2 มิติสังคม

1) การใช้ที่ดินและการขยายของชุมชนเมือง

จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่รวมของครัวเรือนเกษตรเฉลี่ย 17.12 ไร่/ครัวเรือน

เนื้อที่รวมของครัวเรือนเกษตรแบ่งตามลักษณะถือครอง เป็นเนื้อที่ของตนเองหรือที่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นเจ้าของเฉลี่ย 13.27 ไร่/ครัวเรือน เนื้อที่มีสิทธิ์เข้าทำประโยชน์ แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นเจ้าของเฉลี่ย 1.03 ไร่/ครัวเรือน เนื้อที่เช่าผู้อื่นเฉลี่ย 1.43 ไร่/ครัวเรือน และเนื้อที่ได้ทำฟรีเฉลี่ย 1.40 ไร่/ครัวเรือน

เนื้อที่รวมของครัวเรือนเกษตรแบ่งตามลักษณะการจ้างงานหรือขายฝาก ประกอบด้วยเนื้อที่จ้างงานหรือขายฝากผู้อื่นเฉลี่ย 3.50 ไร่/ครัวเรือน และเนื้อที่ไม่มีการจ้างงานหรือขายฝากเฉลี่ย 13.62 ไร่/ครัวเรือน

เนื้อที่รวมของครัวเรือนเกษตรแบ่งตามลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วยที่นาเฉลี่ย 13.41 ไร่/ครัวเรือน ที่พืชไร่เฉลี่ย 1.89 ไร่/ครัวเรือน ที่สวนไม้ผลหรือไม้ยืนต้นเฉลี่ย 0.63 ไร่/ครัวเรือน ที่สวนผักหรือสมุนไพรเฉลี่ย 0.06 ไร่/ครัวเรือน ที่เลี้ยงปศุสัตว์ที่เป็นโรงเรือนหรือโรงเลี้ยงสัตว์หรือคอกสัตว์เฉลี่ย 0.01 ไร่/ครัวเรือน ที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์หรือที่ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์เฉลี่ย 0.09 ไร่/ครัวเรือน ที่เพาะเลี้ยง

ประมงตามธรรมชาติหรือที่สร้างขึ้นเองเฉลี่ย 0.18 ไร่/ครัวเรือน ที่ทำฟาร์มผสมหรือเกษตรผสมผสานเฉลี่ย 0.07 ไร่/ครัวเรือน ที่ปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยเฉลี่ย 0.71 ไร่/ครัวเรือน และที่รกร้างว่างเปล่าเฉลี่ย 0.07 ไร่/ครัวเรือน

เนื้อที่รวมของครัวเรือนเกษตรแบ่งตามการถือครองที่ดิน จำแนกในการเกษตรและนอกการเกษตร แบ่งออกเป็นพื้นที่ในการเกษตรเฉลี่ย 16.34 ไร่/ครัวเรือน และพื้นที่นอการเกษตรเฉลี่ย 0.78 ไร่/ครัวเรือน

จำนวนครัวเรือนเกษตรจำแนกตามขนาดการถือครองที่ดิน ประกอบด้วยครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร ≤ 2 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 4.18 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 2 แต่ ≤ 5 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 9.52 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 5 แต่ ≤ 10 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 25.05 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 10 แต่ ≤ 15 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 28.41 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 15 แต่ ≤ 20 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 12.56 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 20 แต่ ≤ 25 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 6.79 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 25 แต่ ≤ 30 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 2.97 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 30 แต่ ≤ 40 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 6.42 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 40 แต่ ≤ 50 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 0.58 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 50 แต่ ≤ 60 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 0.88 ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 60 แต่ ≤ 70 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 0.88 และครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 70 ไร่ เฉลี่ยร้อยละ 1.77 รายละเอียดดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 การถือครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดขอนแก่น ปีเพาะปลูก 2564/65

หน่วย : ไร่/ครัวเรือน

รายการ	ขอนแก่น
เนื้อที่รวมทั้งหมดของครัวเรือน (ไร่/ครัวเรือน)	17.12
- ที่เป็นของตนเอง/ที่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นเจ้าของ	13.27
- ที่มีสิทธิ์เข้าทำประโยชน์ แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นเจ้าของ	1.03
- ที่เช่าผู้อื่น (ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองและจ่ายค่าเช่าเป็นเงินสด/ผลผลิต/อื่น ๆ)	1.43
- ที่ได้ทำฟรี (ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองและไม่ได้จ่ายค่าเช่า)	1.40
เนื้อที่ทั้งหมดของครัวเรือน ตามลักษณะการจ้าง/ขายฝาก (ไร่/ครัวเรือน)	17.12
- จ้าง/ขายฝากผู้อื่น	3.50
- ไม่มีการจ้าง/ขายฝาก	13.62

ตารางที่ 4.3 การถือครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดขอนแก่น ปีเพาะปลูก 2564/65 (ต่อ)

หน่วย : ไร่/ครัวเรือน

รายการ	ขอนแก่น
ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน (ไร่/ครัวเรือน)	17.12
- ที่นา	13.41
- ที่พืชไร่	1.89
- ที่สวนไม้ผล/ไม้ยืนต้น	0.63
- ที่สวนผัก/สมุนไพร	0.06
- ที่เลี้ยงปศุสัตว์ที่เป็นโรงเรือน/โรงเลี้ยง/คอกสัตว์	0.01
- ที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ที่เป็นโรงเรือน/ที่ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์	0.09
- ที่เพาะเลี้ยงประมงตามธรรมชาติ/ที่สร้างขึ้นเอง	0.18
- ที่ทำฟาร์มผสม/เกษตรผสมผสาน	0.07
- ที่ปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัย	0.71
- ที่รกร้างว่างเปล่า	0.07
การถือครองที่ดิน จำแนกใน-นอกรการเกษตร (ไร่/ครัวเรือน)	17.12
- ในการเกษตร	16.34
- นอกรการเกษตร	0.78
จำนวนครัวเรือนเกษตร จำแนกตามขนาดการถือครองที่ดิน (ร้อยละ)	100.00
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร ≤ 2 ไร่	4.18
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 2 แต่ ≤ 5 ไร่	9.52
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 5 แต่ ≤ 10 ไร่	25.05
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 10 แต่ ≤ 15 ไร่	28.41
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 15 แต่ ≤ 20 ไร่	12.56
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 20 แต่ ≤ 25 ไร่	6.79
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 25 แต่ ≤ 30 ไร่	2.97
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 30 แต่ ≤ 40 ไร่	6.42
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 40 แต่ ≤ 50 ไร่	0.58
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 50 แต่ ≤ 60 ไร่	0.88
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 60 แต่ ≤ 70 ไร่	0.88
- ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร > 70 ไร่	1.77

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2564/65

สำหรับแนวโน้มเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของจังหวัดขอนแก่น ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย แม้ว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในการผลิตภาคเกษตร แต่การขยายของพื้นที่อยู่อาศัย และเกษตรกรรมมีการขายที่ดินให้กับนายทุน ทำให้เกิดผลกระทบกับพื้นที่เกษตรกรรม และการขยายตัวของชุมชนเมืองมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของจังหวัดขอนแก่น ปี 2556 - 2565

หน่วย: ไร่

ปี	เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร
2556	4,180,673
2557	4,183,827
2558	4,183,916
2559	4,182,880
2560	4,182,223
2561	4,182,016
2562	3,936,469
2563	3,918,349
2564	3,892,574
2565	3,874,033
% (+/-) (ปี 2556 - 2565)	-0.83

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2567)

2) การรวมกลุ่ม หรือการสร้างเครือข่าย

จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนกลุ่มเกษตรกร 73 กลุ่ม จำนวนสมาชิก 8,143 ราย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2,546 แห่ง เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน 9 แห่ง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 290 กลุ่ม กลุ่มยุวเกษตรกร 141 กลุ่ม smart farmer 3,900 ราย young smart farmer 413 ราย เครือข่ายศพก. 443 ราย และอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน (อกม.) 2,335 ราย (สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น, 2567)

สำหรับกลุ่มแปลงใหญ่ของโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น มีกลุ่มแปลงใหญ่ทั้งหมด 707 กลุ่ม มีเกษตรกร 36,696 ราย และมีพื้นที่ 333,566.82 ไร่ ซึ่งถือว่ามีจำนวนกลุ่มแปลงใหญ่มากที่สุดเป็นอันดับที่ 1 ของประเทศ โดยแบ่งเป็น (1) กลุ่มสินค้าข้าว 316 กลุ่มเกษตรกร 20,456 ราย พื้นที่ 196,832.00 ไร่ (2) กลุ่มสินค้าพืชไร่ 194 กลุ่ม เกษตรกร 7,817 ราย พื้นที่ 91,170.60 ไร่ (3) กลุ่มสินค้าปศุสัตว์ 30 กลุ่ม เกษตรกร 1,656 ราย พื้นที่ 22,618.00 ไร่ (4) กลุ่มสินค้าประมง

2 กลุ่ม เกษตรกร 62 ราย พื้นที่ 344.00 ไร่ (5) กลุ่มสินค้าไม้ผล 23 กลุ่ม เกษตรกร 962 ราย พื้นที่ 7,433.75 ไร่ (6) กลุ่มสินค้าไม้ยืนต้น 9 กลุ่ม เกษตรกร 439 ราย พื้นที่ 5,208.52 ไร่ (7) กลุ่มสินค้าผัก/สมุนไพร 113 กลุ่ม เกษตรกร 4,430 ราย พื้นที่ 7,612.45 ไร่ (8) กลุ่มสินค้าไม้ดอกไม้ประดับ 4 กลุ่ม เกษตรกร 144 ราย พื้นที่ 429.00 ไร่ (9) กลุ่มสินค้าแมลงเศรษฐกิจ 8 กลุ่ม เกษตรกร 306 ราย พื้นที่ 51.25 ไร่ และ (10) กลุ่มสินค้าหม่อนไหม 8 กลุ่ม เกษตรกร 424 ราย พื้นที่ 1,867.25 ไร่ ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 กลุ่มแปลงใหญ่ของโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น ปี 2567

กลุ่มสินค้า	จำนวนกลุ่ม (กลุ่ม)	จำนวนเกษตรกร (ราย)	จำนวนพื้นที่ (ไร่)
ข้าว	316	20,459	196,832.00
พืชไร่	194	7,817	91,170.60
ปศุสัตว์	30	1,656	22,618
ประมง	2	62	344
ไม้ผล	23	962	7,433.75
ไม้ยืนต้น	9	439	5,208.52
ผัก/สมุนไพร	113	4,430	7,612.45
ไม้ดอกไม้ประดับ	4	144	429
แมลงเศรษฐกิจ	8	306	51.25
หม่อนไหม	8	424	1,867.25
รวม	707	36,696	333,566.80

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร (2567)

3) การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

จังหวัดขอนแก่นได้รับการสนับสนุนโครงการด้านการเกษตรในปีงบประมาณ 2567 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่สำคัญ เช่น โครงการส่งเสริมและพัฒนาสินค้าอัตลักษณ์พื้นถิ่น โครงการพัฒนาเกษตรกรรายยั่งยืน โครงการยกระดับคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร โครงการสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร โครงการส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตร โครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ โครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) โครงการศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนโครงการด้านการเกษตรจากงบจังหวัด ได้แก่ โครงการส่งเสริมและสร้างมูลค่าเพิ่มภาคการเกษตรตาม BCG Model โครงการพัฒนาอาชีพการเกษตรครบวงจรในพื้นที่ที่มีศักยภาพ โครงการยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรคุณภาพเพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืน โครงการพัฒนา Smart Farmer YSF หรือ Start Up ผู้ประกอบการมืออาชีพ

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ BCG ด้านพลังงานและวัสดุชีวภาพจากเศษเหลือทางการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการการจัดการการผลิตและนวัตกรรมข้าวเพื่อสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งโครงการดังกล่าวล้วนมีส่วนช่วยให้เกษตรกรสามารถสร้างมูลค่าสินค้าเกษตร เพิ่มรายได้ ยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขัน สำหรับการสนับสนุนจากภาคเอกชน จังหวัดขอนแก่นมีหอการค้าจังหวัดขอนแก่นให้การช่วยเหลือและสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรในด้านการตลาด

4.2.3 มิติสิ่งแวดล้อม

1) การผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

จังหวัดขอนแก่นมีการดำเนินการมาตรการหยุดเผา เพื่อลดค่าฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) โดยให้งดการเผาตอซังข้าว ไร่ อ้อย ซากพืช/เศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร หญ้า และรณรงค์ให้นำไปใช้ประโยชน์ เช่น การทำปุ๋ยหมัก การไถกลบ เป็นต้น โดยให้ภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ช่วยกันสอดส่องดูแลตามประกาศจังหวัดขอนแก่น ซึ่งทางจังหวัดได้เร่งสนับสนุนให้มีการซื้อใบอ้อยมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม ส่งเสริมให้เกิดรายได้ มีการส่งเสริมให้ชาวนาไถกลบตอซัง เพื่อช่วยลดค่าปุ๋ยรวมทั้งภาคเอกชน อาทิ โรงงานน้ำตาลในจังหวัดขอนแก่นตั้งเป้าที่จะรับซื้อเฉพาะอ้อยสด เพื่อลดปัญหาการเผาของเกษตรกรชาวไร่ อ้อย

ในด้านประมงน้ำจืด กรมประมงร่วมกับชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งอาศัยของสัตว์น้ำธรรมชาติ ด้วยการผลิตและปล่อยปลาพื้นถิ่นของจังหวัดขอนแก่น เช่น ปลาสร้อยขาว ปลาหมอหัวเหม็น ปลาเพี้ย เป็นต้น ลงในเขื่อนอุบลรัตน์ เพื่อฟื้นฟูปลาไทย มีการสร้างวังปลาภายในเขื่อนอุบลรัตน์เป็นประจำทุกปี เพื่ออนุรักษ์พันธุ์ปลา ไม่จับปลาในช่วงฤดูวางไข่ เปิดโอกาสให้ปลาและสัตว์น้ำในเขื่อนขยายพันธุ์เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการควบคุมการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ถูกกฎหมาย

ในการดำเนินการด้านคาร์บอนเครดิต ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ดำเนินโครงการ BACC Carbon Credit ร่วมกับชุมชนธนาคารต้นไม้ ในการส่งเสริมการซื้อขายคาร์บอนเครดิต โดยมีการนำร่องโครงการที่บ้านท่าลี่ ตำบลบ้านกง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และบ้านแดง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น จำนวนคาร์บอนเครดิต 400 ตันคาร์บอน โดย ธ.ก.ส. ทำการซื้อขายในราคาตันละ 3,000 บาท ซึ่งโครงการดังกล่าวนอกจากช่วยสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่จะมาดูดซับปริมาณคาร์บอน ช่วยบรรเทาผลกระทบจากภาวะโลกร้อน นอกจากนี้โครงการยังมีการส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยลดสิ่งแวดล้อม เช่น การเพาะกล้าไม้เพื่อสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ การทำนาเปียกสลับแห้งเพื่อลดการปล่อยก๊าซมีเทน การลดพื้นที่การเผาตอซังข้าว อ้อย และข้าวโพด เป็นต้น

2) การจัดทำมาตรฐานสินค้าเกษตร

จังหวัดขอนแก่นมีสินค้าเกษตรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากภาครัฐ ได้แก่ มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) ทั้งหมด 4,932 ราย พื้นที่ 15,844.19 ไร่

แบ่งเป็นพืช จำนวน 3,165 ราย พื้นที่ 10,440.61 ไร่ ข้าว จำนวน 395 ราย พื้นที่ 4,876.00 ไร่ ปศุสัตว์ จำนวน 1,212 ราย และประมง จำนวน 160 ราย พื้นที่ 527.58 ไร่ และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทั้งหมด 1,629 ราย พื้นที่ 11,313.30 ไร่ แบ่งเป็นพืช จำนวน 879 ราย พื้นที่ 5,383.55 ไร่ ข้าว จำนวน 743 ราย พื้นที่ 5,927.25 ไร่ และประมง จำนวน 7 ราย พื้นที่ 2.50 ไร่ ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 การได้รับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรของเกษตรกร จังหวัดขอนแก่น ปี 2567

สินค้า	มาตรฐานที่ได้รับรอง			
	GAP		เกษตรอินทรีย์	
	จำนวนราย	จำนวนไร่	จำนวนราย	จำนวนไร่
พืช	3,165	10,440.61	879	5,383.55
ข้าว	395	4,876.00	743	5,927.25
ปศุสัตว์	1,212	-	-	-
ประมง	160	527.58	7	2.50
รวม	4,932	15,844.19	1,629	11,313.30

ที่มา: กรมวิชาการเกษตร (2567)

ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น (2567)

สำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น (2567)

สำนักงานปศุสัตว์ขอนแก่น (2567)

3) ผลกระทบของกระแสสิ่งแวดล้อมต่อภาคเกษตร

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศล้วนมีผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตร ทั้งด้านการเพาะปลูกพืช การเลี้ยงปศุสัตว์ และการประมง การผลิตภาคเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดขอนแก่นอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก มีพื้นที่ชลประทานร้อยละ 20.31 ของพื้นที่การเกษตร ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรมีโอกาสได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความผันผวนของฤดูกาลและปริมาณน้ำฝน การเกิดภัยแล้งและอุทกภัย ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรมีแนวโน้มเสียหายมากขึ้น ต้นทุนการผลิตเพิ่ม ขณะที่รายได้ลดลง

จากข้อมูลสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น ในปี 2566 จังหวัดขอนแก่นมีการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน (อุทกภัย) ด้านการเกษตร ในพื้นที่ 19 อำเภอ (อำเภอน้ำพอง อำเภอเขาสวนกวาง อำเภอชำสูง อำเภอหนองนาคำ อำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ อำเภอสีชมพู อำเภอแวงน้อย อำเภอแวงใหญ่ อำเภอมัธยาศีร์ อำเภออุบลรัตน์ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอบ้านแฮด อำเภอโคกโพธิ์ชัย อำเภอชนบท อำเภอหนองเรือ อำเภอภูเวียง อำเภอพระยืน และอำเภอบ้านไผ่) 110 ตำบล 741 หมู่บ้าน แบ่งเป็นด้านพืช มีเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ 8,886 ราย พื้นที่การเกษตร 59,813.75 ไร่ วงเงินช่วยเหลือ 87,037,636 บาท ด้านประมง มีเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ 346 ราย พื้นที่การเกษตร 314.46 ไร่ วงเงินช่วยเหลือ 1,472,301.72 บาท และด้านปศุสัตว์ มีเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ 26 ราย พื้นที่การเกษตร

125.25 ไร่ วงเงินช่วยเหลือ 247,995 บาท และในปี 2567 สำนักงานชลประทานที่ 6 ได้มีแผนการบริหารจัดการน้ำและเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือฤดูฝน ดังนี้

- (1) คาดการณ์ชี้เป้าและแจ้งเตือนพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมและพื้นที่เสี่ยงฝนทิ้งช่วง
- (2) ทบทวน ปรับปรุงแผนปฏิบัติการจัดการน้ำในแหล่งน้ำ อาคารควบคุมบังคับน้ำอย่างบูรณาการในลุ่มน้ำและกลุ่มลุ่มน้ำ
- (3) เตรียมความพร้อมเครื่องจักรเครื่องมือ อาคารชลศาสตร์ ระบบระบายน้ำโทรมาตร บุคลากรประจำพื้นที่เสี่ยง และศูนย์อพยพ ให้สามารถรองรับสถานการณ์ในช่วงน้ำหลากและฝนทิ้งช่วง
- (4) ตรวจสอบพร้อมติดตามความมั่นคงปลอดภัยของคันกั้นน้ำ ทำนบ และผนังกั้นน้ำ
- (5) เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำของทางน้ำอย่างมีระบบ
- (6) ชักซ้อมแผนเผชิญเหตุ ตั้งศูนย์ส่วนหน้าก่อนเกิดภัย และฟื้นฟูสภาพให้กลับสู่สภาพปกติ
- (7) เร่งพัฒนาและเก็บกักน้ำในแหล่งน้ำทุกประเภทช่วงปลายฤดูฝน
- (8) สร้างความเข้มแข็งเครือข่ายภาคประชาชนในการให้ข้อมูลสถานการณ์
- (9) การสร้างการรับรู้ศูนย์บริการข้อมูลสถานการณ์น้ำและประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง
- (10) ติดตามประเมินผลปรับมาตรการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ภัยพิบัติ

4) การระบาดของโรค คีตรูพีซ และสัตว์

สถานการณ์การระบาดของโรคพีซ และคีตรูพีซ ของจังหวัดขอนแก่น ในปี 2566 พบการระบาดของโรคใบด่างในมันสำปะหลัง ซึ่งมีการระบาดสูงสุดในช่วงเดือนธันวาคม พื้นที่ 10,865.5 ไร่ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการให้คำแนะนำในการควบคุมป้องกันการระบาดของโรค ทั้งทางตอนพันธุ์และทางแมลงพาหะ รวมถึงการควบคุมการขนย้ายท่อนพันธุ์

สำหรับสถานการณ์โรคสัตว์ ในปี 2566 จังหวัดขอนแก่นพบการระบาดของโรคพรีอาร์เอส (PRRS) ในสุกร จำนวน 4 ครั้ง ในอำเภอน้ำพอง และอำเภอเมืองขอนแก่น โดยมีการทำลายสุกรทั้งหมด 63 ตัว มีการช่วยเหลือเกษตรกรรวมเป็นวงเงิน 152,423.25 บาท (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดขอนแก่น, 2567)

4.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

จากการศึกษาวิเคราะห์การถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคการเกษตร ทั้งจากปัจจัยภายใน คือ จุดแข็งและจุดอ่อน และปัจจัยภายนอก คือ โอกาสและอุปสรรค ที่ได้จากการสำรวจ และการจัดประชุมระดมความคิดเห็น (Fogus Group) จากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และเกษตรกร พบว่า

4.3.1 จุดแข็ง (Strength) ประกอบด้วย

S1 มีโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรและแหล่งรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่จำนวนมาก รวมทั้งมีธุรกิจบริการ ร้านอาหาร และโรงพยาบาลจำนวนมาก ที่เป็นแหล่งรองรับผลผลิตทางการเกษตร

S2 มีสถาบันการศึกษาชั้นนำในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีขอนแก่น เป็นต้น ที่มีภารกิจสนับสนุนด้านการเกษตร ทั้งในด้านการผลิตบุคลากรด้านการเกษตร การให้องค์ความรู้และสนับสนุนการพัฒนาทางการเกษตร การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตร

S3 มีหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในพื้นที่จำนวนมาก (43 หน่วยงาน) ซึ่งมีภารกิจส่งเสริม สนับสนุน และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรในหลาย ๆ ด้าน เช่น เทคโนโลยีด้านพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ประมง ดินและปุ๋ย สารชีวภาพ เครื่องจักรกลการเกษตร ข้อมูลและระบบสารสนเทศ เทคโนโลยีและนวัตกรรม เป็นต้น

S4 จังหวัดขอนแก่นมีแหล่งน้ำต้นทุนขนาดใหญ่ คือ เขื่อนอุบลรัตน์ และมีแหล่งน้ำขนาดกลางจำนวน 14 แห่ง ที่สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

S5 ประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีจำนวนประชากรเกษตรมากเป็นลำดับที่ 4 ของประเทศ รองจากจังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี และศรีสะเกษ

S6 เกษตรกรมีการทำการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ และประมง

S7 จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนกลุ่มแปลงใหญ่มากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 ของประเทศ

S8 การได้รับการรับรองจากสภาหัตถกรรมโลก ให้จังหวัดขอนแก่นเป็นเมืองหัตถกรรมโลกแห่งผ้ามัดหมี่ (WCC : World Craft City for Ikat (Mudmee))

4.3.2 จุดอ่อน (Weakness) ประกอบด้วย

W1 เกษตรกรมีรายได้สุทธิทางการเกษตรต่ำ ซึ่งเกษตรกรจังหวัดขอนแก่นมีรายได้สุทธิทางการเกษตรเฉลี่ย 26,777 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

W2 เกษตรกรมีภาระหนี้สินสูง

W3 เกษตรกรขาดแคลนเงินทุน

W4 เกษตรกรขาดองค์ความรู้การบริหารจัดการทางการเงิน

W5 เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นแรงงานสูงอายุ ซึ่งเกษตรกรจังหวัดขอนแก่นมีอายุเฉลี่ยมากกว่า 64 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 16.82

W6 ขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร

W7 ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ซึ่งมีพื้นที่ชลประทานเพียงร้อยละ 20.21 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด

W8 ผลผลิตต่อไร่ของสินค้าเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ

W9 เกษตรกรมีการใช้สารเคมีมาก ไม่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง

W10 เกษตรกรยังขาดความรู้ในเรื่องการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และสภาพดิน ทำให้ผลผลิตต่ำ

W11 เกษตรกรยังมีการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมน้อย

W12 เกษตรกรยังขาดความรู้ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

W13 เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญในการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ และสร้างมูลค่า

W14 เกษตรกรขาดความรู้ด้านการตลาด

W15 เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ทั้งด้านผู้นำ การบริหารจัดการกลุ่ม และความสามัคคีของกลุ่ม

W16 พื้นที่การเกษตรที่ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) และเกษตรอินทรีย์ มีน้อยมาก ซึ่งจังหวัดขอนแก่นมีพื้นที่การเกษตรที่ได้รับมาตรฐาน GAP เพียงร้อยละ 0.41 จากพื้นที่เกษตรทั้งหมด และมีพื้นที่การเกษตรที่ได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพียงร้อยละ 0.04 จากพื้นที่เกษตรทั้งหมด

W17 การเชื่อมโยงบูรณาการระหว่างหน่วยงานภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานภายนอกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงภาคเอกชน และสถาบันการศึกษายังมีน้อย

W18 เกษตรกรยังต้องการพึ่งพิงความช่วยเหลือจากภาครัฐ

4.3.3 โอกาส (Opportunity) ประกอบด้วย

O1 จังหวัดขอนแก่นมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ (Hub Logistics) ทั้งด้านการคมนาคมขนส่งทางบก ทางราง และทางอากาศ สามารถเชื่อมต่อการเดินทางไปยังจังหวัดและภูมิภาคอื่นได้หลากหลายเส้นทาง มีศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า (Distribution Center : DC) และคลังสินค้า ศูนย์บริการขนส่งสินค้าด้วยตู้คอนเทนเนอร์ (Inland Container Depot : ICD) ทางรถไฟ และเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) เนื่องจากอยู่ในแนวเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก - ตะวันตก (East West Economic Corridor: EWEC) และระเบียงเศรษฐกิจเหนือ - ใต้ (North South Economic Corridor: NSEC)

O2 จังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ (Medical Hub) ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอนุภาคแม่น้ำโขง

O3 มีสถาบันการศึกษาที่พร้อมให้การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งจังหวัดขอนแก่นมีอุทยานวิทยาศาสตร์ (Science Park) มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เป็นองค์กรที่เชื่อมโยงระหว่างภาคอุตสาหกรรม ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจ และมี

ศูนย์นวัตกรรมและการวิจัยมิตรผล (ศูนย์ขอนแก่น) หรือ MITR PHOL Innovation & Research Centre ที่พร้อมพัฒนานวัตกรรมการเกษตร อาหาร และเทคโนโลยีชีวภาพ

O4 มีสถาบันวิจัยยุทธศาสตร์และประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ร่วมมือกับหน่วยงานในจังหวัดขอนแก่น ในการบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยมุ่งเป้าที่จะขจัดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนาคน เพื่อยกระดับจังหวัดขอนแก่นสู่ Khon Kaen Smart City อย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืน

O5 สถานการณ์การขาดแคลนอาหารทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากภาวะโลกร้อน การเกิดภัยพิบัติ ที่ส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร ขณะที่จำนวนประชากรโลกเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่การเกษตรลดลง ส่งผลกระทบให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร ส่งผลให้เพิ่มโอกาสในการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยได้มากขึ้น

O6 พฤติกรรมของผู้บริโภคต้องการที่จะมีสุขภาพดีในระยะยาว จึงมีความต้องการสินค้าเกษตรที่มีมาตรฐานรองรับ และเกษตรอินทรีย์มากขึ้น

O7 กระแสการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น นักท่องเที่ยวมีความต้องการอาหารท้องถิ่นที่มีความแปลกใหม่ รสชาติแตกต่างแต่ละพื้นที่ ทั้งยังชอบเรื่องราว (Story) ของชุมชน

O8 ภาคเอกชนในจังหวัดขอนแก่นพร้อมให้การสนับสนุนในการช่วยเหลือเกษตรกร

O9 ภาครัฐมีนโยบายด้านการเกษตรที่หลากหลายในการช่วยเหลือเกษตรกร

O10 จำนวนประชากรในจังหวัดขอนแก่นมีมากเป็นลำดับที่ 4 ของประเทศ ประกอบกับจังหวัดขอนแก่นมีจำนวนนักท่องเที่ยวและผู้เยี่ยมเยือนมากเป็นลำดับที่ 11 ของประเทศ และลำดับที่ 2 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองจากจังหวัดนครราชสีมา ทำให้มีการบริโภคสินค้าเกษตรภายในจังหวัดสูงขึ้นตามไปด้วย

O11 เทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตรมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตร

O12 การพัฒนาด้านระบบอินเทอร์เน็ต แอปพลิเคชัน และสื่อออนไลน์ ทำให้เพิ่มโอกาสทางการตลาดสู่ผู้บริโภคได้ง่ายขึ้น

4.3.4 อุปสรรค (Threat) ประกอบด้วย

T1 การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ทั้งภาวะโลกร้อน ภัยแล้ง อุทกภัย ล้วนส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร ทำให้ผลผลิตลดลงและผลผลิตเสียหาย

T2 เศรษฐกิจโลกมีแนวโน้มชะลอตัว ส่งผลให้การแข่งขันด้านราคาสินค้าเกษตรระหว่างประเทศรุนแรงขึ้น

T3 กระแสรักร้างสิ่งแวดล้อมที่โลกให้ความสำคัญมากขึ้นกับปัญหาการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของภาคเกษตร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการค้าสินค้าเกษตรของไทย หากเกษตรกรไม่เร่งปรับตัวในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การทำเกษตรสีเขียว เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

T4 การขยายของพื้นที่ที่อยู่อาศัยและสังคมเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง

T5 ผลผลิตสินค้าเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาแข่งขันกับสินค้าเกษตรไทยในราคาต่ำกว่า

T6 ราคาสินค้าเกษตรผันผวน ไม่แน่นอน

T7 การกำหนดราคาสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ยังเป็นอำนาจของพ่อค้าคนกลาง และผู้ประกอบการเกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรอง

T8 ต้นทุนปัจจัยการผลิตสูง เช่น วัตถุดิบอาหารสัตว์ ปุ๋ย สารเคมี เป็นต้น

T9 เครื่องจักรกลการเกษตร และเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรมีราคาสูง ทำให้เกษตรกรเข้าถึงได้ยาก

T10 เยาวชนรุ่นใหม่ยังขาดความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

T11 เกษตรกรขาดสวัสดิการรองรับ ขาดหลักประกันจากการทำงาน

4.4 แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร

จากผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ทำให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคด้านการเกษตรของจังหวัดขอนแก่น และสามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร โดยแบ่งกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer หรือ YSF) 2) กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง และ 3) กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกันไป ดังนี้

4.4.1 กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer หรือ YSF)

แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่มุ่งเป้าไปที่กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (YSF) ซึ่งเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีทักษะด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม และเรียนรู้ได้เร็ว โดยมีแนวทางการพัฒนาดังนี้

1) พัฒนา Young Smart Farmer (YSF) ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร

1.1) จัดกิจกรรม (Workshop) สร้างความรู้จักระหว่าง Young Smart Farmer (YSF) กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่พร้อมสนับสนุนการพัฒนา YSF ผู้ประกอบการ เพื่อให้ YSF ได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่ตนสนใจและสอดคล้องกับความต้องการรายบุคคล และเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างเกษตรกร

ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษา โดยมีหน่วยงานสนับสนุน เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล หอการค้าจังหวัด สถาบันการศึกษา เป็นต้น

1.2) ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาร่วมกันบูรณาการในการให้ความรู้ การวางแผนธุรกิจ การจัดทำแผนธุรกิจ การบริหารการเงินการลงทุน การบริหารความเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการใหม่

1.3) สนับสนุนเงินทุนให้กับ YSF ผู้การเป็นผู้ประกอบการ โดยสนับสนุนเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ แบบไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่มีหลักทรัพย์เป็นของตนเอง จึงขาดโอกาสในการกู้จากแหล่งเงินทุนจากภาคเอกชน

1.4) ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา ร่วมกันพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในการคิดอย่างสร้างสรรค์ การสร้างไอเดียใหม่ ๆ ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรของ YSF

1.5) มีมาตรการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการตรวจมาตรฐานสินค้าเกษตรบางส่วน สำหรับ YSF ที่ต้องการตรวจมาตรฐานกับเอกชน เพื่อลดปัญหาการรอคิวตรวจจากภาครัฐที่ใช้ระยะเวลานาน

1.6) จัดกิจกรรมจับคู่ทางธุรกิจ (Business Matching) ระหว่าง YSF กับผู้ประกอบการ Modern Trade และผู้ประกอบการทั่วไป เพื่อสร้างโอกาสในการขยายตลาดของ YSF

1.7) ส่งเสริมการส่งออกของ YSF ที่มีความพร้อมในการขยายตลาดสู่ต่างประเทศ โดยจัดกิจกรรม YSF พบปะผู้นำเข้าต่างประเทศ ผู้ประกอบการต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ YSF ได้เจรจาธุรกิจการค้าต่างประเทศ

1.8) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) สำหรับ YSF ที่สนใจสร้างรายได้เสริม ซึ่งเป็นการทานอาหารเชิงท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความแปลกใหม่ โดยใช้วัตถุดิบภายในฟาร์มในการทำอาหารเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น มีกิจกรรมท่องเที่ยวภายในฟาร์ม และยังเป็นการสร้าง Soft Power ของจังหวัดและของประเทศ ที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยภาครัฐให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจของจังหวัด

1.9) จัดทำช่องทางสื่อสารออนไลน์ โดยมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐพร้อมตอบคำถามในทุกประเด็นกับ YSF เพื่อให้ความช่วยเหลือ และคำแนะนำในทุกขั้นตอน

2) ต่อยอดเทคโนโลยีและนวัตกรรม

2.1) สนับสนุนเงินทุนการวิจัยและพัฒนาของ YSF ทั้งทางด้านการพัฒนาสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า และเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตร โดยผลการวิจัยและพัฒนาต้องเป็นประโยชน์และสามารถเผยแพร่ได้ เพื่อช่วยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตรจากเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้

2.2) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี AI เกษตรอัจฉริยะ เกษตรแม่นยำ เทคโนโลยีโรงเรือน และเทคโนโลยีชีวภาพ โดยการสนับสนุนเงินทุนดอกเบี้ยต่ำในการจัดซื้อเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตร พร้อมทั้งมีหน่วยงานที่ให้ความรู้ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

3) ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม

ทำการศึกษาและถอดบทเรียน YSF ที่ทำเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิตต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เพื่อจัดทำเป็นโมเดลธุรกิจสิ่งแวดล้อม ให้เกษตรกรที่สนใจนำไปใช้ประโยชน์และประยุกต์ใช้

4) พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้

ประชาสัมพันธ์ YSF ที่ประสบความสำเร็จ ทางสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกษตรกรทั่วไปได้เห็นเป็นต้นแบบ และสนใจเข้ามาเรียนรู้กับ YSF ทั้งยังเป็นการเพิ่มกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ให้หันกลับมาสนใจอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากเห็นว่าสร้างรายได้ได้ดี และสามารถช่วยลดปัญหาแรงงานสูงอายุในอนาคตได้

4.4.2 กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน

แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่มุ่งเป้าไปที่กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน สามารถเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม และสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตร เพื่อเพิ่มมูลค่าได้ โดยมีแนวทางพัฒนาดังนี้

1) สร้างทักษะการเป็นผู้ประกอบการ

1.1) ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาร่วมกันบูรณาการในการให้ความรู้ การวางแผนธุรกิจ การจัดทำแผนธุรกิจ การบริหารการเงินการลงทุน การบริหารความเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการใหม่

1.2) ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาร่วมกันให้ความรู้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (design thinking) ความรู้ในการสร้างตราสินค้า (Brand) การสร้างเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ (Story) การทำบรรจุภัณฑ์ (Packaging) ความรู้ด้านการตลาด เข้าใจตลาด และรู้จักกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย

1.3) ส่งเสริมให้เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรมีการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า โดยให้องค์ความรู้แก่เกษตรกรตามความต้องการของเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ พร้อมทั้งสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการแปรรูป เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรสนใจมากขึ้น

1.4) ภาครัฐเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการ ร้านอาหาร หรือธุรกิจบริการที่ต้องการสินค้าเกษตรกับเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรโดยตรง โดยไม่ผ่านคนกลาง เพื่อให้เกษตรกรมีตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน เกษตรกรสามารถกำหนดราคาเองได้ และผลิตสินค้าได้ตรงกับความต้องการของตลาด

1.5) สนับสนุนเงินทุนให้กลุ่มเกษตรกรที่ต้องการเป็นผู้ประกอบการ โดยสนับสนุนเงินทุน ดอกเบี้ยต่ำ แบบไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดเงินทุนในการดำเนินการ

2) เชื่อมโยงตลาดสู่เกษตรกร

2.1) ภาครัฐและภาคเอกชนร่วมกันให้ความรู้ในการทำตลาดออนไลน์ ขยายตรงสู่ผู้บริโภคโดยไม่ผ่านคนกลาง (From farm to table) เพื่อให้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาสินค้าเกษตรได้เอง และเป็น การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตร

2.2) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงพาณิชย์จัดทำฐานข้อมูล Demand และ Supply สินค้าเกษตร เพื่อใช้ในการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อลดปัญหา ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ

2.3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยน ผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการ ของตลาด โดยสร้างความเข้าใจกับเกษตรกรถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนการผลิต ให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วม ในการวางแผนการผลิต การบริหารจัดการการผลิต และภาครัฐจัดหาตลาดในการรองรับผลผลิต เพื่อให้ เกษตรกรเกิดความมั่นใจ และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนการผลิต

3) ยกระดับรายได้ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม

3.1) ส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้ให้บริการทางการเกษตร (Agricultural Service Providers: ASP) ให้องค์ความรู้ทักษะการใช้เครื่องมือเครื่องจักรสมัยใหม่ การซ่อมแซมและดูแลรักษาเครื่องมือเครื่องจักร พร้อมทั้งสนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำให้แก่ผู้ให้บริการที่มีความต้องการซื้อเครื่องมือเครื่องจักร และมี การกำหนดมาตรฐานคุณภาพการให้บริการทางการเกษตร

3.2) สร้างช่องทางการติดต่อออนไลน์ระหว่างผู้ให้บริการทางการเกษตรกับผู้ให้บริการทาง การเกษตร และประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง เพื่อให้มีพื้นที่ให้ผู้ให้บริการและผู้รับบริการเข้าถึงกันได้ง่าย ลด การผูกขาด มีการแข่งขันกันอย่างเสรี ส่งผลให้ต้นทุนการให้บริการทางการเกษตรลดลง

3.3) มีมาตรการลดภาษีการนำเข้าเครื่องจักรกลการเกษตร และส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา ศิษษาวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลการเกษตร เทคโนโลยีและนวัตกรรมด้าน การเกษตร เพื่อลดต้นทุนการนำเข้าจากต่างประเทศ และเกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

4) ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐาน

ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐาน GAP และเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น โดยจัด ให้มีตลาดรับซื้อสินค้าเกษตรที่ได้รับมาตรฐานในราคาที่สูงกว่าสินค้าเกษตรเคมีทั่วไป เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ เกษตรกรสนใจผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐาน

5) พัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อรองรับสินค้าเกษตร

พัฒนาระบบโลจิสติกส์ โดยเพิ่มจุดบริการห้องเย็นรับฝากสินค้า และการขนส่งแบบควบคุม อุณหภูมิกระจายในทุกอำเภอ เพื่อช่วยลดปัญหาการเน่าเสียของสินค้าเกษตร เกิดความรวดเร็วในการขนส่ง และสามารถช่วยลดต้นทุนการขนส่งของเกษตรกรไปยังจุดบริการได้ ซึ่งปัจจุบันมีบริการรองรับเฉพาะในอำเภอใหญ่ ๆ เท่านั้น

6) พัฒนากลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็ง

ส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็ง ส่งเสริมให้กลุ่มมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทั้งในด้านการบริหารจัดการคน การบริหารจัดการเงินทุน การบริหารจัดการผลตอบแทน การแบ่งปันผลประโยชน์ การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในกลุ่ม การพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการกลุ่ม โดยกลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งจะได้รับส่งเสริมให้เป็นกลุ่มเกษตรกรต้นแบบ ทำให้กลุ่มเกิดความภาคภูมิใจ และเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้กลุ่มอื่น ๆ เกิดการพัฒนา

7) ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม

7.1) ส่งเสริมให้เกษตรกรนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ มีการบริหารจัดการเกษตรแบบ Zero waste ซึ่งเป็นการใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร โดยภาครัฐให้องค์ความรู้แก่เกษตรกร มีการจัดสรรเครื่องจักรกลการเกษตร เช่น เครื่องอัดฟาง เครื่องอัดใบอ้อย ให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่ยอมรับเงื่อนไขในการงดเผาในไร่นา และภาครัฐร่วมมือกับภาคเอกชนในการตั้งจุดรับซื้อเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรกระจายไปในทุกอำเภอ เพื่อนำไปจำหน่ายให้โรงไฟฟ้าชีวมวลต่อไป

7.2) ส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนให้มีการซื้อขายคาร์บอนเครดิต โดยการให้องค์ความรู้และมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ และร่วมลงมือปฏิบัติกับกลุ่มเกษตรกร ในการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในภาคเกษตร เช่น การซื้อขายคาร์บอนเครดิตในนาข้าว ด้วยการเปลี่ยนวิธีการปลูกข้าวเป็นแบบเปียกสลับแห้ง ซึ่งสามารถลดก๊าซมีเทนลงได้ร้อยละ 50 การลดการใช้ปุ๋ยไนโตรเจนที่ก่อให้เกิดไนตรัสออกไซด์ ปรับเปลี่ยนเป็นการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักแทน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ เพื่อขายคาร์บอนเครดิต เป็นต้น และภาครัฐประสานความร่วมมือกับบริษัทผู้ซื้อผู้ขายคาร์บอนเครดิตในการรับซื้อคาร์บอนเครดิตกับเกษตรกร เพื่อเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรและเป็นการลดภาวะโลกร้อน ลดก๊าซเรือนกระจก

8) พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้

ประชาสัมพันธ์ Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ทางสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกษตรกรทั่วไปได้เห็นเป็นต้นแบบ สนใจเรียนรู้ และทดลองปฏิบัติตาม

4.4.3 กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน

แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่มุ่งเป้าไปที่กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรสูงอายุ ที่ยังไม่สามารถเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมได้ และไม่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตร เพื่อเพิ่มมูลค่าได้ โดยมีแนวทางพัฒนาดังนี้

1) ปรับเปลี่ยนทัศนคติ

ส่งเสริมการให้ความรู้ด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้ตระหนักและทราบถึงผลประโยชน์ที่ได้จากการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เสนอตัวอย่างการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การลดต้นทุนการผลิตจากเกษตรกรต้นแบบ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย เช่น การใช้บริการโดรนเพื่อลดการจ้างแรงงานคน การใช้เครื่องหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าว เป็นต้น

2) ยกระดับทักษะการผลิต เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย

2.1) ส่งเสริมการให้องค์ความรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การลดต้นทุนการผลิต เพื่อเพิ่มรายได้ และลดรายจ่าย เช่น การใช้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมีในปริมาณที่เหมาะสม การกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชที่ถูกต้อง การบำรุงดูแลรักษาที่เหมาะสม การปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวจากนาหว่านเป็นนาหยอด เป็นต้น

2.2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรผสมผสาน ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพียงชนิดเดียว เพื่อลดความเสี่ยงในด้านราคาผลผลิตที่ตกต่ำ และลดความเสี่ยงในด้านปริมาณผลผลิตจากสภาพอากาศแปรปรวน หรือโรคระบาดพืชและศัตรูพืช โดยส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้เกษตรกรกระจายความเสี่ยง และมีรายได้สม่ำเสมอ ทั้งรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี ส่งผลให้เกษตรกรสามารถเพิ่มรายได้และลดภาระหนี้สินลงได้

2.3) จัดสรรเครื่องจักรกลการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในชุมชนนั้น ๆ ในกลุ่มแปลงใหญ่เพิ่มเติม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีเครื่องจักรกลการเกษตรใช้ในปริมาณที่เพียงพอและเหมาะสมกับความต้องการ พร้อมทั้งอบรมและฝึกปฏิบัติการดูแลรักษาเครื่องจักรกลการเกษตรให้กับตัวแทนกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มสามารถบำรุงรักษาและซ่อมแซมเครื่องจักรการเกษตรได้

2.4) ส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งน้ำในไร่นา โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เช่น ธนาคารน้ำใต้ดิน โคกหนองนาโมเดล สระน้ำในไร่นา (บ่อจิว) และระบบบ่อเติมน้ำใต้ดิน เป็นต้น

2.5) ส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้ง ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เพื่อเพิ่มรายได้นอกฤดูกาลทำนา

3) ส่งเสริมอาชีพเสริม สร้างรายได้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชนในการส่งเสริมอาชีพเสริมให้กับเกษตรกร ตามอาชีพที่เกษตรกรในแต่ละชุมชนสนใจ และสามารถทำได้จริง เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร

4) ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

4.1) สนับสนุนการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารชีวภัณฑ์กำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช เพื่อลดการใช้สารเคมี

4.2) ส่งเสริมและสนับสนุนการลดการเผาในพื้นที่การเกษตร พร้อมทั้งให้ความรู้ในการนำวัสดุเหลือใช้มาใช้ประโยชน์ และให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงปัญหาฝุ่น PM 2.5 ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

5) สร้างวินัยทางการเงิน

ให้ความรู้ด้านการวางแผนทางการเงิน การทำบัญชีรายรับ รายจ่าย เพื่อให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงการลดต้นทุน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง วิธีการลดหนี้สิน การสร้างวินัยในการออม และการบริหารจัดการเงินให้เพียงพอในแต่ละเดือน หากมีรายรับเป็นรอบการผลิต

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

การศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร โดยเปรียบเทียบจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด และนำมาถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรของจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่น้อยที่สุด พร้อมทั้งวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) เพื่อจัดทำแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ด้วยสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) พบว่า จังหวัดขอนแก่นมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.6889 มหาสารคามมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.7754 และร้อยเอ็ดมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.8431 ซึ่งจะเห็นได้ว่าจังหวัดขอนแก่นมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรน้อยที่สุด และเมื่อพิจารณาภาพรวมทางเศรษฐกิจก็พบว่า จังหวัดขอนแก่นมีเกษตรกรที่อยู่เหนือเส้นความยากจน ร้อยละ 28.23 และมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดในภาคเกษตร 21,769 ล้านบาท ซึ่งมากที่สุด ดังนั้นจึงทำการถอดบทเรียนจังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรที่มีความเหมาะสม

5.1.2 ถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร

การศึกษานี้ได้ทำการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรของจังหวัดขอนแก่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติสิ่งแวดล้อม ดังนี้

มิติเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 1) การเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) โดยมีแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก - ตะวันตก (EWEC) และแนวระเบียงเศรษฐกิจเหนือ - ใต้ (NSEC) ตัดกันที่จังหวัดขอนแก่น เป็นประตูเปิดสู่อินโดจีน และจีนตอนใต้ 2) รายได้ รายจ่าย เศรษฐกิจภาคเกษตร ครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดขอนแก่นมีรายได้เงินสดทางการเกษตร 87,888 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร 61,111 บาทต่อปี รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร 26,777 บาทต่อปี รายได้เงินสดนอกการเกษตร 212,664 บาทต่อปี รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน 239,441 บาทต่อปี รายจ่ายเงินสดนอกการเกษตร 117,274 บาทต่อปี เงินสดคงเหลือก่อนหักชำระหนี้ 122,167 บาทต่อปี สำหรับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปีของจังหวัดขอนแก่น ปี 2564 มีมูลค่า 213,039 ล้านบาท ประกอบด้วย ภาคเกษตรมูลค่า 21,769 ล้านบาท และภาคนอกเกษตรมูลค่า 191,270 ล้านบาท 3) สินค้าเกษตรที่สำคัญ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง และสินค้าที่ได้รับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ สำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ

ของจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ข้าว อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ยางพารา ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน โคนือ กระบือ สุกร ไก่เนื้อ ไก่ชน การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด และการจับสัตว์น้ำจืดธรรมชาติ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง ได้แก่ มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง หน่อไม้ฝรั่ง ผลิตภัณฑ์นมแคนมิลค์ และผ้าไหมมัดหมี่ และสินค้าที่ได้รับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท และเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน **4) แหล่งรับซื้อสินค้าเกษตรที่สำคัญ** จังหวัดขอนแก่นมีแหล่งรับซื้อและรวบรวมข้าว จำนวน 68 แห่ง มีโรงงานน้ำตาล จำนวน 2 แห่ง มีโรงแปง จำนวน 3 แห่ง โรงงานเอทานอล จำนวน 1 แห่ง และลานมันสำปะหลัง จำนวน 140 แห่ง มีแหล่งรับซื้อและรวบรวมยางพารา จำนวน 15 แห่ง มีแหล่งรับซื้อและรวบรวมข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวน 3 แห่ง มีลานรับซื้อ ปาล์มน้ำมัน จำนวน 1 แห่ง และมีแหล่งรับซื้อและรวบรวมน้ำมันดิบ จำนวน 8 แห่ง **5) เทคโนโลยีและนวัตกรรม** จังหวัดขอนแก่นมีอุทยานวิทยาศาสตร์ (Science Park) มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เป็นศูนย์รวมงานวิจัยและพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ครบวงจร และมีศูนย์นวัตกรรมและการวิจัยมิตรผล (ศูนย์ขอนแก่น) หรือ MITR PHOL Innovation & Research Centre ที่ร่วมขับเคลื่อนพัฒนานวัตกรรม การเกษตร อาหาร และเทคโนโลยีชีวภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ **6) การเข้าถึงแหล่งเงินทุน** เกษตรกร จังหวัดขอนแก่นสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้หลายแหล่ง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สหกรณ์การเกษตร กองทุนสงเคราะห์เกษตรกร กองทุนปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ (FTA) และแหล่งเงินทุนอื่น ๆ เช่น เงินทุนตนเอง ญาติ คนรู้จัก หรือนายทุน เงินกู้ เป็นต้น **7) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ** จังหวัดขอนแก่นอยู่ในเขตลุ่มน้ำหลัก 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำมูล และลุ่มน้ำชี โดยมีลำน้ำสายหลัก ได้แก่ ลำน้ำพอง ลำน้ำเชิญ และลำน้ำชี มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 1 แห่ง คือ เขื่อนอุบลรัตน์ อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง จำนวน 14 แห่ง ฝายหนองหวาย และเขื่อนชนบท มีบ่อบาดาลภาครัฐ จำนวน 3,109 บ่อ มีสระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน 1,260 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 44,177 บ่อ **8) แนวทางการลดความสูญเสีย** เกษตรกรจังหวัดขอนแก่นมีการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เพื่อลดการเผา สร้างมูลค่าเพิ่ม และสร้างรายได้ เช่น มีการแปรรูปเป็นฟางก้อน มีการไถกลบฟางข้าวในนาเพื่อให้อยู่สลายให้กลายเป็นปุ๋ย มีการกำจัดเศษใบอ้อยที่เหลือจากการตัด โดยนำเครื่องจักรมาเก็บและอัดก้อน เพื่อส่งขายให้กับโรงงานน้ำตาล มีการนำเห้งมันสำปะหลังและใบอ้อยมาแปรรูปเป็นถ่านอัดแท่ง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีโรงไฟฟ้าชีวมวลที่ให้การสนับสนุนมาตรการลดการเผา โดยการรับซื้อวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เพื่อนำมาเป็นเชื้อเพลิงในโรงไฟฟ้าชีวมวล

มิติสังคม ประกอบด้วย **1) การใช้ที่ดินและการขยายของชุมชนเมือง** จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ของคร่าวเรือนเกษตรกรเฉลี่ย 17.12 ไร่/ครัวเรือน แบ่งตามลักษณะถือครอง เป็นเนื้อที่ของตนเองหรือที่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นเจ้าของเฉลี่ย 13.27 ไร่/ครัวเรือน เนื้อที่มีสิทธิ์เข้าทำประโยชน์ แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นเจ้าของเฉลี่ย 1.03 ไร่/ครัวเรือน เนื้อที่เช่าผู้อื่นเฉลี่ย 1.43 ไร่/ครัวเรือน และเนื้อที่ได้ทำฟรีเฉลี่ย 1.40 ไร่/ครัวเรือน สำหรับแนวโน้มเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของจังหวัดขอนแก่น ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย จากการขยายของพื้นที่อยู่อาศัย และเกษตรกรมีการขายที่ดินให้กับนายทุน **2) การรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่าย** จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนกลุ่มเกษตรกร 73 กลุ่ม จำนวนสมาชิก 8,143 ราย กลุ่มวิสาหกิจ

ชุมชน 2,546 แห่ง เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน 9 แห่ง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 290 กลุ่ม กลุ่มยุวเกษตรกร 141 กลุ่ม Smart Farmer 3,900 ราย Young Smart Farmer 413 ราย เครือข่ายศพก. 443 ราย อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) 2,335 ราย และกลุ่มแปลงใหญ่ 707 กลุ่ม **3) การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน** จังหวัดขอนแก่นได้รับการสนับสนุนโครงการด้านการเกษตรในปีงบประมาณ 2567 จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และงบจังหวัด รวมทั้งมีหอการค้าจังหวัดให้การช่วยเหลือและสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรในด้านการตลาด

มิติสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย **1) การผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม** จังหวัดขอนแก่นมีการดำเนินการมาตรการหยุดเผา เพื่อลดค่าฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) โดยให้งดการเผาเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร และรณรงค์ให้นำไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งมีการอนุรักษ์แหล่งอาศัยของสัตว์น้ำธรรมชาติ และมีการดำเนินการด้านคาร์บอนเครดิต โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) **2) การจัดทำมาตรฐานสินค้าเกษตร** จังหวัดขอนแก่นมีสินค้าเกษตรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) 4,932 ราย พื้นที่ 15,844.19 ไร่ และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 1,629 ราย พื้นที่ 11,313.30 ไร่ **3) ผลกระทบของกระแสสิ่งแวดล้อมต่อภาคเกษตร** การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศล้วนมีผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตร ทั้งด้านการเพาะปลูกพืช การเลี้ยงปศุสัตว์ และการประมง การผลิตภาคเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดขอนแก่นอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรมีโอกาสได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรมีแนวโน้มเสียหายได้ แต่ภาครัฐมีการวางแผนการบริหารจัดการน้ำที่ดีในการรองรับภัยพิบัติ **4) การระบาดของโรค ศัตรูพืช และสัตว์** จังหวัดขอนแก่นพบการระบาดของโรคใบด่างในมันสำปะหลัง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการให้คำแนะนำในการควบคุมป้องกันการระบาดของโรค ทั้งทางตอนพื้นที่และทางแมลงพาหะ รวมถึงการควบคุมการขนย้ายท่อนพันธุ์ และพบการระบาดของโรคพาร์อาร์เอส (PRRS) ในสุกร โดยมีการทำลายสุกรและมีวงเงินช่วยเหลือเกษตรกร

5.1.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) จากการศึกษาวิเคราะห์การถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคการเกษตร จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่ได้จากการสำรวจและการจัดประชุมระดมความคิดเห็น (Fogus Group) พบว่า

จุดแข็ง (Strength) ประกอบด้วย 1) มีโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรและแหล่งรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่จำนวนมาก 2) มีสถาบันการศึกษาชั้นนำในพื้นที่ที่มีภารกิจสนับสนุนด้านการเกษตร 3) มีหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จำนวนมากในพื้นที่ 4) มีแหล่งน้ำต้นทุนขนาดใหญ่ คือ เขื่อนอุบลรัตน์ และมีแหล่งน้ำขนาดกลาง จำนวน 14 แห่ง ที่สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตร 5) ประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม 6) เกษตรกรมีการทำการเกษตรที่หลากหลายทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ และประมง 7) จังหวัดขอนแก่นมีจำนวนกลุ่มแปลงใหญ่มากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 ของประเทศ 8) การได้รับการรับรองจากสภาอุตสาหกรรมโลก ให้จังหวัดขอนแก่นเป็นเมืองอุตสาหกรรมโลกแห่งผ้ามัดหมี่

จุดอ่อน (Weakness) ประกอบด้วย 1) เกษตรกรมีรายได้สุทธิทางการเกษตรต่ำ 2) เกษตรกรมีภาระหนี้สินสูง 3) เกษตรกรขาดแคลนเงินทุน 4) เกษตรกรขาดองค์ความรู้การบริหารจัดการทางการเงิน 5) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นแรงงานสูงอายุ 6) ขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร 7) ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร 8) ผลผลิตต่อไร่ของสินค้าเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ 9) เกษตรกรมีการใช้สารเคมีมาก ไม่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง 10) เกษตรกรยังขาดความรู้ในเรื่องการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และสภาพดิน 11) เกษตรกรยังมีการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมน้อย 12) เกษตรกรยังขาดความรู้ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร 13) เกษตรกรยังไม่ให้ความสำคัญในการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่า 14) เกษตรกรขาดความรู้ด้านการตลาด 15) เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง 16) พื้นที่ทางการเกษตรที่ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) และเกษตรอินทรีย์มีน้อยมาก 17) การเชื่อมโยงบูรณาการระหว่างหน่วยงานภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานภายนอกยังมีน้อย 18) เกษตรกรยังต้องการพึ่งพิงความช่วยเหลือจากภาครัฐ

โอกาส (Opportunity) ประกอบด้วย 1) จังหวัดขอนแก่นมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ (Hub Logistics) 2) จังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ (Medical Hub) ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง 3) มีสถาบันการศึกษาที่พร้อมให้การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม 4) มีสถาบันวิจัยยุทธศาสตร์และประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่มุ่งเป้าที่จะขจัดความยากจน และลดความเหลื่อมล้ำ 5) สถานการณ์การขาดแคลนอาหารทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เพิ่มโอกาสในการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยได้มากขึ้น 6) พฤติกรรมของผู้บริโภคต้องการสินค้าเกษตรที่มีมาตรฐานรองรับ และเกษตรอินทรีย์ 7) กระแสการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น 8) ภาคเอกชนในจังหวัดขอนแก่นพร้อมให้การสนับสนุนในการช่วยเหลือเกษตรกร 9) ภาครัฐมีนโยบายด้านการเกษตรที่หลากหลายในการช่วยเหลือเกษตรกร 10) จำนวนประชากรในจังหวัดขอนแก่นมีมากเป็นลำดับที่ 4 ของประเทศ ประกอบกับจังหวัดขอนแก่นมีจำนวนนักท่องเที่ยวมาก ทำให้มีการบริโภคสินค้าเกษตรภายในจังหวัดสูงขึ้นตามไปด้วย 11) เทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตรมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตร 12) การพัฒนาด้านระบบอินเทอร์เน็ต แอปพลิเคชัน และสื่อออนไลน์ ทำให้เพิ่มโอกาสทางการตลาดสู่ผู้บริโภคได้ง่ายขึ้น

อุปสรรค (Threat) ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร 2) เศรษฐกิจโลกมีแนวโน้มชะลอตัว 3) ทั่วโลกให้ความสำคัญกับการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม 4) การขยายของพื้นที่ที่อยู่อาศัยและสังคมเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง 5) ผลผลิตสินค้าเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาแข่งขันกับสินค้าเกษตรไทยในราคาที่ต่ำกว่า 6) ราคาสินค้าเกษตรผันผวน ไม่แน่นอน 7) การกำหนดราคาสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ยังเป็นอำนาจของพ่อค้าคนกลาง และผู้ประกอบการ เกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรอง 8) ต้นทุนปัจจัยการผลิตสูง 9) เครื่องจักรกลการเกษตร และเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรมีราคาสูง 10) เยาวชนรุ่นใหม่ยังขาดความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม 11) เกษตรกรขาดสวัสดิการรองรับ และหลักประกันจากการทำงาน

5.1.4 แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร จากผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ทำให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคด้านการเกษตรของจังหวัดขอนแก่น และสามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตร โดยแบ่งกลุ่มเกษตรกร ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer หรือ YSF) 2) กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง และ 3) กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกันไป ดังนี้

กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer หรือ YSF) แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรประกอบด้วย **1) พัฒนา Young Smart Farmer (YSF) ผู้ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร** โดย 1.1) จัดกิจกรรม (Workshop) สร้างความรู้จักระหว่าง YSF กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่พร้อมสนับสนุนการพัฒนา YSF ผู้ประกอบการ 1.2) ให้ความรู้การวางแผนธุรกิจ การจัดทำแผนธุรกิจ การบริหารการเงินการลงทุน การบริหารความเสี่ยงต่าง ๆ 1.3) สนับสนุนเงินทุนให้กับ YSF ผู้ประกอบการ 1.4) ร่วมกันพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในการคิดอย่างสร้างสรรค์ การสร้างไอเดียใหม่ ๆ ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรของ YSF 1.5) มีมาตรการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการตรวจมาตรฐานสินค้าเกษตรบางส่วน ในการตรวจมาตรฐานกับเอกชน 1.6) จัดกิจกรรมจับคู่ทางธุรกิจ (Business Matching) ระหว่าง YSF กับผู้ประกอบการ Modern Trade และผู้ประกอบการทั่วไป เพื่อสร้างโอกาสในการขยายตลาด 1.7) ส่งเสริมการส่งออกของ YSF ที่มีความพร้อมในการขยายตลาดสู่ต่างประเทศ 1.8) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) สำหรับ YSF ที่สนใจเพื่อสร้างรายได้ 1.9) จัดทำช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐพร้อมตอบคำถามทุกประเด็น กับ YSF เพื่อให้ความช่วยเหลือ และคำแนะนำในทุกขั้นตอน **2) ต่อยอดเทคโนโลยีและนวัตกรรม** โดย 2.1) สนับสนุนเงินทุนการวิจัยและพัฒนาของ YSF ทั้งทางด้านการพัฒนาสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า และเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตร 2.2) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี AI เกษตรอัจฉริยะ เกษตรแม่นยำ เทคโนโลยีโรงเรือน และเทคโนโลยีชีวภาพ โดยการสนับสนุนเงินทุน พร้อมทั้งมีหน่วยงานที่ให้ความรู้ **3) ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม** โดยทำการศึกษาและถอดบทเรียน YSF ที่ทำเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิตต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เพื่อจัดทำเป็นโมเดลธุรกิจสิ่งแวดล้อม ให้เกษตรกรที่สนใจนำไปใช้ประโยชน์และประยุกต์ใช้ **4) พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้** โดยประชาสัมพันธ์ YSF ที่ประสบความสำเร็จทางสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกษตรกรทั่วไปได้เห็นเป็นต้นแบบ

กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยนแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรประกอบด้วย **1) สร้างทักษะการเป็นผู้ประกอบการ** โดยร่วมกันบูรณาการในการให้ความรู้การวางแผนธุรกิจ การจัดทำแผนธุรกิจ การบริหารการเงินการลงทุน การบริหารความเสี่ยงต่าง ๆ 1.2) ร่วมกันให้ความรู้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (design thinking) ความรู้ในการสร้างตราสินค้า (Brand) การสร้างเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ (Story) การทำบรรจุภัณฑ์ (Packaging) ความรู้ด้านการตลาด เข้าใจตลาด และรู้จักกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย 1.3) ส่งเสริมให้เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรมีการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า 1.4) ภาครัฐเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการ ร้านอาหาร หรือธุรกิจบริการที่

ต้องการสินค้าเกษตรกับเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรโดยตรง โดยไม่ผ่านคนกลาง 1.5) สนับสนุนเงินทุนให้กลุ่มเกษตรกรที่ต้องการเป็นผู้ประกอบการ 2) **เชื่อมโยงตลาดสู่เกษตรกร** โดย 2.1) ให้ความรู้ในการทำตลาดออนไลน์ ขยายตรงสู่ผู้บริโภคโดยไม่ผ่านคนกลาง (From farm to table) 2.2) จัดทำฐานข้อมูล Demand และ Supply สินค้าเกษตร เพื่อใช้ในการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อลดปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ 2.3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยน ผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด 3) **ยกระดับรายได้ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม** โดย 3.1) ส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้ให้บริการทางการเกษตร (Agricultural Service Providers: ASP) 3.2) สร้างช่องทางการติดต่อออนไลน์ ระหว่างผู้ให้บริการทางการเกษตรกับผู้ใช้บริการทางการเกษตร และประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง 3.3) มีมาตรการลดภาษีการนำเข้าเครื่องจักรกลการเกษตร และส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลการเกษตร เทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตร 4) **ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐาน** โดยส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐาน GAP และเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น 5) **พัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อรองรับสินค้าเกษตร** โดยเพิ่มจุดบริการห้องเย็นรับฝากสินค้า และการขนส่งแบบควบคุมอุณหภูมิ กระจายในทุกอำเภอ เพื่อช่วยลดปัญหาการเน่าเสียของสินค้าเกษตร 6) **พัฒนากลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็ง** โดยส่งเสริมให้กลุ่มมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ 7) **ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม** โดย 7.1) ส่งเสริมให้เกษตรกรนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ 7.2) ส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนให้มีการซื้อขายคาร์บอนเครดิต 8) **พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้** โดยประชาสัมพันธ์ Smart Farmer และกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จทางสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกษตรกรทั่วไปได้เห็นเป็นต้นแบบ

กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่ไม่พร้อมยอมรับการปรับเปลี่ยน แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภาคเกษตรประกอบด้วย 1) **ปรับเปลี่ยนทัศนคติ** โดยส่งเสริมการให้ความรู้ด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้ตระหนักและทราบถึงผลประโยชน์ที่ได้จากการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม 2) **ยกระดับทักษะการผลิต เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย** โดย 2.1) ส่งเสริมการให้องค์ความรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และลดต้นทุนการผลิต 2.2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรผสมผสาน ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว 2.3) จัดสรรเครื่องจักรกลการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในชุมชนนั้น ๆ ในกลุ่มแปลงใหญ่ 2.4) ส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งน้ำในไร่นา โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตชลประทาน 2.5) ส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้ง ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน 3) **ส่งเสริมอาชีพเสริม สร้างรายได้** โดยส่งเสริมอาชีพเสริมให้กับเกษตรกร ตามความต้องการของเกษตรกรในชุมชน 4) **ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม** โดย 4.1) สนับสนุนการใช้ปุ๋ย การใช้สารชีวภัณฑ์ 4.2) ส่งเสริมและสนับสนุนการลดการเผาในพื้นที่การเกษตร 5) **สร้างวินัยทางการเงิน** โดยให้ความรู้ด้านการวางแผนทางการเงิน การทำบัญชีรายรับ รายจ่าย

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาการถอดบทเรียนและความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร สามารถนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

5.2.1 การลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตรให้เห็นผลสำเร็จ ควรมีหลาย ๆ หน่วยงานร่วมดำเนินการขับเคลื่อน ทั้งหน่วยงานภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยงานภายนอกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อช่วยพัฒนาเกษตรกรในหลาย ๆ ด้าน ยกตัวอย่างได้ให้เกษตรกร

5.2.2 ภาครัฐควรส่งเสริมการจัดทำฐานข้อมูลเกษตรกรอย่างทั่วถึงและเป็นระบบ โดยแบ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรตามระดับรายได้ เพื่อให้ภาครัฐสามารถสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้น้อยที่สุดก่อนเป็นลำดับแรก เพื่อช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดภาระหนี้สิน และทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง

5.2.3 ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงอายุ โดยเฉพาะแรงงานภาคเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานสูงอายุ ภาครัฐจึงควรเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาสังคมสูงวัย ควรเร่งส่งเสริมเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตร และส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อทดแทนแรงงานที่หายาก และราคาสูง

5.2.4 สภาพภูมิอากาศอากาศที่แปรปรวน ส่งผลโดยตรงต่อภาคเกษตร ทำให้ผลผลิตสินค้าเกษตรลดลงและเสียหาย ภาครัฐควรให้ความสำคัญในการลดก๊าซเรือนกระจก เพื่อลดภาวะโลกร้อนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

5.2.5 การช่วยเหลือเกษตรกรของภาครัฐที่สนับสนุนปัจจัยการผลิต เครื่องมือเครื่องจักรการเกษตร ควรมีการพิจารณาความเหมาะสมและความต้องการของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ เนื่องจากสภาพพื้นที่ในแต่ละชุมชนแตกต่างกัน การจัดสรรปัจจัยการผลิตหรือเครื่องมือเครื่องจักรการเกษตรที่เหมือนกัน จะทำให้ไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ ส่งผลให้การผลิตสินค้าเกษตรและการใช้ประโยชน์เครื่องมือเครื่องจักรไม่เต็มประสิทธิภาพ

5.2.6 ภาครัฐควรเสริมองค์ความรู้ พัฒนาแนวคิดให้เกษตรกรสามารถพึ่งพิงตนเองได้ ลดการพึ่งพิงจากภาครัฐ เนื่องจากการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐที่มากเกินไป เช่น การให้เงินอุดหนุนช่วยเหลือเกษตรกร จะทำให้เกษตรกรไม่ยากปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต พัฒนาการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

5.2.7 ภาครัฐควรเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร เช่น ขยายพื้นที่ชลประทาน เพิ่มแหล่งน้ำในไร่นา จัดสรรไฟฟ้าเพื่อการเกษตร พัฒนาระบบโลจิสติกส์ เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เกษตรกรต้องการเพื่อเอื้อต่อการผลิตสินค้าเกษตร

บรรณานุกรม

- กรมการค้าต่างประเทศ. (2559). *รู้จักกระบียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง “GMS Economic Corridors”* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.dft.go.th> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 11 มิถุนายน 2567).
- กรมชลประทาน. (2561). *รายงานแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำ จังหวัดขอนแก่น* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://opm.rid.go.th> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 7 มิถุนายน 2567).
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2554). *ประกาศโฆษณาการรับขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.ipthailand.go.th> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 12 มิถุนายน 2567).
- กรมทรัพยากรน้ำบาดาล. (2567). *ระบบบริการข้อมูลบ่อน้ำบาดาล* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://app.dgr.go.th/newpasutara/xml/download.php> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 7 มิถุนายน 2567).
- กรมวิชาการเกษตร. (2567). *GAP DOA Online* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://gap.doa.go.th> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 13 มิถุนายน 2567).
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2567). *ระบบสารสนเทศแปลงใหญ่* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://co-farm.doae.go.th/graph/Dashboard1dsb.php> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 17 กรกฎาคม 2567).
- กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดขอนแก่น. (2566). *แผนเผชิญเหตุอุทกภัย ปี 2566*. กระทรวงมหาดไทย.
- โกสินทร์ เตชะนิยม, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน, วุฒิชัย อารักษ์โพชนงค์ และวรพล พิณีจ. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้: กรณีศึกษาภาคลุ่มประเทศรายได้ปานกลาง. *วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ*, 8(2), 76-91.
- โครงการชลประทานขอนแก่น. (2567). *รายงานสถานการณ์สภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและขนาดใหญ่* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://khonkaen.rid.go.th/ridkk/> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 7 มิถุนายน 2567).
- ชญาพันธ์ ดิยะตระกูลชัย. (2565). การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย. *วารสารรัฐศาสตร์*, 64(3), 42-53.
- ณัฐดนัย แก้วโพนงาม. (2561). ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่มีผลต่อการทุจริตคอร์รัปชันในจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 7(2), 142-154.
- ธัชชนันท์ อิศรเดช และวสันต์ ลิ้มรัตน์ภัทรกุล. (2563). *ชุมชนกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชาวตำบลหนองสาหร่าย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภูริวัจน์ ภูณยุตปิรีดา. (2561). ความเหลื่อมล้ำ: แนวคิด สถานการณ์ในประเทศไทย และแนวทางแก้ไข.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 1(1), 35-43.

ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น. (2567, 13 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

สถานีพัฒนาที่ดินขอนแก่น. (2567). *สรุปแผนการขุดสระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน 1,260 ลบ.ม.*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สมชัย จิตสุชน. (2558). *ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย.*

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น. (2567, 21 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

สำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น. (2567, 13 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดขอนแก่น. (2567, 13 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2567). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2566*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). *การศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4. (2566). *รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร จังหวัดขอนแก่น*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด แบบปริมาณลูกโซ่ ฉบับ พ.ศ. 2564*. สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2564*. สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น. (2567). *สหกรณ์ภายในจังหวัดขอนแก่น* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

khonkaen.web.cpd.go.th (วันที่สืบค้นข้อมูล: 21 มีนาคม 2567).

สุวคนธ์ ชัยขวา. (2562). *ผลกระทบของหนี้ครัวเรือนต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย*.

เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเงิน, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อุทยานวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2567). *แนะนำอุทยานวิทยาศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.youtube.com/watch?v=eXMsk1KUHqw> (วันที่

สืบค้นข้อมูล: 7 มิถุนายน 2567).

Haughton, J.H. and Khandker, S.R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. World Bank, Washington, DC.

ภาคผนวก

สรุปข้อคิดเห็นจากการประชุมระดมความคิดเห็น (Fogus Group)

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4 ได้จัดประชุมระดมความคิดเห็น เรื่อง แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2567 ณ ห้องประชุมสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4 โดยมีหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัดขอนแก่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หอการค้าจังหวัดขอนแก่น และสำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น เข้าร่วมประชุม รวมจำนวน 11 ราย สามารถสรุปข้อคิดเห็นได้ ดังนี้

1. ผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้ข้อเสนอว่าการแก้ไขปัญหาภาคเกษตรควรแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว เพื่อจัดลำดับการแก้ไขปัญหา
2. ผู้แทนหอการค้าจังหวัดขอนแก่น ให้ข้อเสนอว่าควรมองในด้านมิติการตลาด เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดองค์ความรู้ด้านการตลาด ควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ด้านการตลาด สร้างเครือข่ายตลาดให้เกษตรกร และผู้ที่ให้ความรู้แก่เกษตรกรควรใช้ภาษาที่เกษตรกรเข้าใจได้ง่าย ไม่ใช่ภาษาทางวิชาการที่มากเกินไป ควรฝึกปฏิบัติการเขียนแผนธุรกิจ แผนการเงิน ส่งเสริมการแปรรูปโดยใช้เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ รวมทั้งควรส่งเสริมการทำธุรกิจคาร์บอนเครดิต เพื่อสร้างรายได้
3. ผู้แทนสำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น ให้ข้อเสนอว่าเจ้าหน้าที่ภาครัฐยังไม่สามารถเชื่อมโยงตลาดได้ จึงควรมีกระบวนการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน และพิจารณาว่าจะเชื่อมโยงกับภาคเอกชนที่จุดไหน และการพัฒนาภาคเกษตรควรพิจารณากลุ่ม Young Smart Farmer ให้โอกาสและผลักดันกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อทดแทนกลุ่มเกษตรกรสูงอายุ รวมทั้งควรร่วมมือกับกรมพัฒนาชุมชนในการสร้างอาชีพเสริมให้กับเกษตรกร เพื่อเพิ่มรายได้
4. ผู้แทนสำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น ให้ข้อเสนอว่าปัจจุบันวัตถุดิบทางการเกษตรยังไม่เพียงพอต่อการส่งเข้าโรงงานภายในจังหวัด โรงงานยังต้องจัดหาจากจังหวัดอื่น ดังนั้นจังหวัดขอนแก่นยังสามารถพัฒนาด้านการเกษตร เพิ่มปริมาณผลผลิตสินค้าเกษตรได้อีก เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการ และควรส่งเสริมให้ Young Smart Farmer สามารถเป็นผู้ส่งออกได้
5. ผู้แทนสำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น ให้ข้อเสนอว่าภาครัฐควรวางแผนการปลูกพืชใหม่ ๆ ที่รองรับการสภาพภูมิอากาศของไทยที่ร้อนจัด พืชทนร้อน และมีราคาดี และควรสนับสนุนทุนการวิจัยของเกษตรกร
6. ผู้แทนสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้ข้อเสนอว่าการช่วยเหลือของภาครัฐยังทำให้เกษตรกรไม่เกิดการปรับตัว ยังปลูกพืชชนิดเดิม ๆ เพราะมีรายได้มาชดเชยจากภาครัฐ

7. ผู้แทนสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น ให้ข้อเสนอว่าปัญหาการไม่ปรับเปลี่ยนของเกษตรกรเกิดจากเกษตรกรสูงอายุ จึงทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ดังนั้นจึงควรพัฒนากลุ่ม Young Smart Farmer และนำมาเป็นต้นแบบให้แก่เกษตรกร

ภาพผนวกที่ 1.1 แสดงการประชุมระดมความเห็น (Focus Group) เรื่อง แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำภาคเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4

